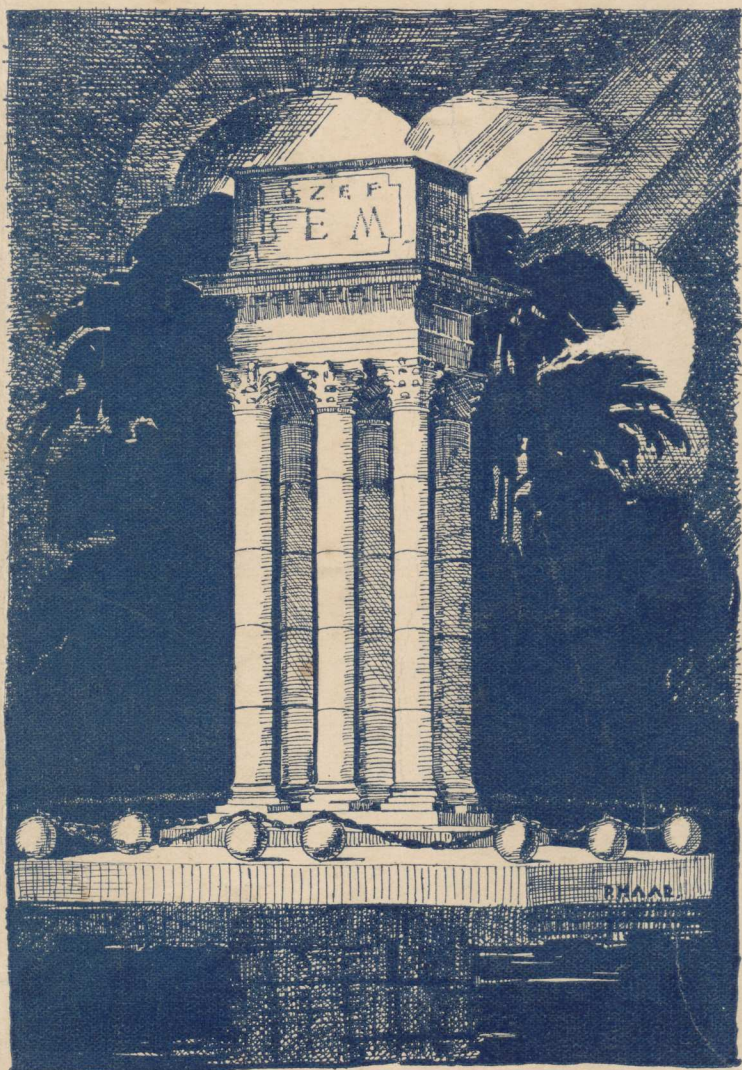

PRZEWODNIK

P. TARNOWIE

YW

PRZEWODNIK PO TARNOWIE

Opracowali

Dr ZYGMUNT RAPAPORT

i

Dr MIECZ. ROZWADOWSKI

1929

NAKŁADEM KSIĘGARNI ZYGMUNTA JELENIA W TARNOWIE

913(438)(036)A/2

IW - 2964

Ruch turystyczny w Polsce słabo jest dotychczas rozwinięty.

Publiczność polska nie wie nic o wielu znajdujących się na naszych ziemiach zabytkach czy też urządzeniach, które zwiedzić i obejrzeć warto.

Mnóstwo pieniędzy wydajemy na zagraniczne podróże, a znacznie mniej na poznanie ziemi rodzinnej.

A jednak poza ustalonymi już turystycznie obiektami zwiedzania jak Kraków, Zakopane, Warszawa, Wilno, znajduje się na ziemi polskiej moc miejscowości, godnych poznania.

Zwiedzać zaś należy w dwóch celach. Z jednej strony poznawać należy zabytki historyczne, z drugiej, badać rozwój miast polskich, budowę urządzeń kulturalnych, higienicznych, gospodarczych i t. d.

Tarnów, co do obu powyższych względów, godny jest, jak wyniknie z niniejszej broszury — odwiedzin.

Książeczka, którą oddajemy publiczności, ma właśnie na celu ułatwić zwiedzenie w naszym mieście tego, co zobaczenia godne.

Turyści, okolicznościowi podróżnicy, przejeżdżający nasz gród, oraz wycieczki szkolne czy też towarzystw kulturalnych i krajoznawczych, niechaj przy pomocy tej książki poznają skarby rzeźby i architektury średniowiecznej, znajdujące się w grodzie Tarnowskich.

Niechaj poznają urządzenia użyteczności publicznej tego miasta, które w niedługim czasie stanie się jednym z ośrodków polskiego przemysłu — i niech zastosują w swoich osadach to, co praktyczne i dobre w tem mieście.

Chcielibyśmy bowiem dać pracą naszą zachętę do wzmożenia ruchu krajoznawczego w Polsce; przez „odkrycie” tych rzeczy zwiedzenia godnych, które miasto nasze w sobie kryje, — pragniemy zachęcić inne miasta polskie, aby za przykładem Tarnowa wydały podobne broszury, zachęcające do

poznania ziemi ojczystej, bo przez wzajemne zwiedzanie okolic Polski, najlepiej zatrzymamy różnice, rozdzielające nas wskutek zaborów, uratujemy wiele grosza polskiego od zucia go zagranicą i wiele się nauczymy.

W krajach zachodniej Europy każde niemal miasteczko posiada podobne wydawnictwa, a rozdając je po pociągach podróżnym, zachęca do odwiedzin.

Przy coraz bardziej rozwiniętym ruchu turystyczno-samochodowym, w czasie przejazdu z letnisk (Krynica, Szcza-wnica, Zakopane), łatwo odwiedzić nasze miasto, a korzyść zwiedzenia jego, obficie opłaci poświęcenie jednego dnia.

Szkoły i Towarzystwa turystyczne oraz kulturalne niechaj w swych programach poznania kraju nie pominą Tarnowa.

Ujmując w jedno zdanie cel tej broszury, zapraszamy:

Jeśli Cię los rzuci w pobliże Tarnowa, poświęć jeden dzień, by go odwiedzić!

Miejscowym również przydatną będzie ta książeczka, opisująca wiele rzeczy pięknych, wśród których są codziennie, a których dotychczas nie poznali.

Młodzieży szkolnej dopomoże to wydawnictwo do nauki geografii, którą zacząć należy od poznania własnego domu i okolicy.

* * *

Miło nam — realizując nasze wydawnictwo — złożyć serdeczne podziękowanie Magistratowi miasta Tarnowa za pełne życzliwości i zrozumienia poparcie, oraz pomoc materialną, umożliwiającą ukazanie się „Przewodnika“, p. as. Jakubowskiemu za cenne uwagi i rady oraz przeglądnięcie rękopisu, pp. Drowi mec. Fusiarskiemu, Józefowi Dutkiewiczowi za użyczenie łaskawie doskonałych zdjęć fotograficznych, Księgarni Zygmunta Jelenia za troskliwe i gustowne wydanie, rys. Haarowi za współpracę w doborze materiału ilustracyjnego, a nadewszystko p. prof. Zdzisławowi Simchemu za życzliwość i bezinteresowne udzielenie do wglądu rękopisu Jego cennej pracy „Monografia miasta Tarnowa“.

Tarnów, w czerwcu 1929.

Dr Zygmunt Rapaport
Dr Mieczysław Rozwadowski

DZIAŁ INFORMACYJNY

Dworce:

Dworzec główny

Przystanek w Klikowej (Rzeźnia miejska)

Przystanek „Dąbrówka Infulacka“ P. F. Z. A. obecnie „Mościce“.

Pocztą:

Główna — ulica Urszulańska

II-ga — Dworzec kolejowy

III-cia — ul. Bernardyńska.

Postoje dorożek:

1. Plac przed dworcem kolejowym
2. Ul. Krakowska — przed hotelem „Bristol“
3. Ul. Krakowska — przed Starostwem
4. Plac pod Dębem.

Hotele:

Hotel Polski — ul. Kolejowa

Hotel „Bristol“ — ul. Krakowska

Hotel „City“ — ul. Wałowa

Grand-Hotel ul. Brodzińskiego

Hotel Soldingera — ul. Goldhammera.

Restauracje pierwszorzędne:

Restauracja kolejowa — na dworcu

Restauracja Skolimowskiego — ul. Krakowska

Restauracja „Chorzów“ — ul. Katedralna 2

Restauracja Palucha — ul. Katedralna 3

Restauracja Pankiewicza — Plac Kazimierza W. 3

Restauracja M. Weissa — ul. Wałowa

Restauracja M. Wachtla — ul. Lwowska.

Nadto szereg restauracyj, pokoi do śniadań, mleczarni itd.

Kawiarnie:

„Secesja“ — ul. Krakowska

Kirscha — plac Sobieskiego

Skolimowskiego — plac Sobieskiego

„Avenue“ — ul. Wałowa.

Cukiernie:

Skolimowskiego — ul. Krakowska

„Chorzów“ — ul. Katedralna.

Kantory wymiany:

Maschler Józef — plac Kazimierza

Maschler Ignacy — ul. Wałowa 6

Wechsler — ul. Wałowa 16

Aberdam — ul. Wałowa 32.

Banki:

Oddziały: Banku Polskiego — ul. Mickiewicza, budynek własny

Banku Gospodarstwa Krajowego — ul. Krakowska, budynek własny

Powszechnego Banku Związkowego — ul. Krakowska

Komunalna Kasa Oszczędności miasta Tarnowa — ul. Wałowa 10

Bank Eskontowy — ul. Goldhammera.

Księgarnie:

Zygmunta Jelenia — plac Kazimierza W.

Józefa Pisha — ul. Katedralna

Adolfa Seidena — ul. Wałowa

Karola Kwiczali — ul. Krakowska.

Tygodniki:

„Hasło“ — ul. Wałowa 19

„Nasz Głos“ — ul. Piłsudskiego

„Słowo Tarnowskie“ — ul. św. Anny

„Tygodnik Żydowski“ — ul. Goldhammera.

Kinoteatry:

„Apollo“ — ul. Krakowska

„Marzenie“ — ul. Staszica.

Przybory sportowe, szkolne i maszyny do pisania:

„Start“ — ul. Wałowa 4.

* * *

Personne de tous ceux qui viennent visiter la Pologne ne devrait manquer l'occasion de pousser une pointe vers la ville de **Tarnów**.

Tarnów s'étend à 78 kilomètres à l'est de Cracovie près du Dunajec au seuil du plateau des Carpathes.

Fondée en 1330, la ville était jadis une forteresse du moyen âge près de laquelle s'élevait le château appartenant aux propriétaires de la ville.

Tout ce qui est resté du moyen âge c'est: **La cathédrale** gothique avec quelques merveilleux monuments comme: **Le tombeau des comtes de Tarnów**, un monument magnifique haut de 15 m, en style de la Renaissance.

Le mausolée des princes de Ostróg en style baroque avec une ornementation extrêmement abondante.

Le tombeau de Barbara Tarnowska née Tęczyńska, un de plus beaux monuments du monde représentant une femme endormie.

Outre cela on trouve dans la cathédrale un riche trésor et beaucoup (beaucoup de sculptures).

L'hôtel de ville

date du XIV siècle. Renouvelé en XVI siècle par Jean Padovano, il représente un type de l'hôtel de ville du moyen âge avec une attique et une vieille tour, d'où on peut jouir d'une vue vaste et très pittoresque.

Les arcades très bien conservées à la place du marché sont un spécimen particulièrement intéressant du style architectural du moyen âge.

Le Musée de la ville riche en souvenirs locaux renferme aussi les archives précieuses de la ville.

Le Musée de la diocèse possède une belle collection de sculptures et peintures moyenâgeuses.

Le Mausolée du général Bem l'illustre héros des luttes pour la liberté de la Pologne, de l'Hongrie et de la Turquie élevé en style néo-classique au centre du parc.

Outre cela il y a à Tarnów quelques églises, des établissements communaux, les usines pour la réparation des

wagons, les usines des azotures de l'Etat qui sont dignes d'être vues.

Dans les environs de Tarnów il y a: Les ruines du château des comtes de Tarnów, les ruines très pittoresques des châteaux à Melsztyn et à Czchów (environ 30 km de distance). Une église très vieille sur la montagne de St. Martin.

Tarnów: Widok ogólny starego miasta — Totalansicht — Vue totale

Le cimetière des légionnaires polonais morts à Łowczówek en 1914 (10 km).

Tarnów est une ville de 50.000 habitants, point important du réseau des chemins de fer et le centre de confectios. C'est une ville d'un grand avenir industriel.

En visitant la Pologne, venez voir Tarnów.

Niemand der Polen besucht sollte es versäumen wenigstens einen Tag der Besichtigung der Stadt Tarnów zu widmen.

Tarnów liegt 78 Km östlich von Krakau unweit des Dunajetzflusses an der Schwelle des Karpathenvorgebirges.

Gegründet im Jahre 1330, war die Stadt einst eine mittelalterliche Festung, unweit welcher sich die Burg der Grafen von Tarnów befand.

Die mittelalterlichen Überreste sind u. a.:

Die Kathedralkirche im gothischen Stile erbaut mit einigen prächtigen Grabmalen, wie:

Das Grabdenkmal der Grafen von Tarnów. Ein wunder-

volles 15 M. hohes Renaissancedenkmal; vis-à-vis **das Mausoleum der Fürsten v. Ostrog** im Barockstile mit einer überaus üppigen Ornamentik.

Das Grabmal der Barbara Tarnowska geb. Tęczyńska, eine Frauengestalt im sanften Todesschlummer versunken darstellend. Was die edle Proportion der Teile und den Gesichtsausdruck der Schlafenden anbelangt — bildet dieses Grabmal eines der schönsten Kunstwerke der Welt.

Das Rathaus aus dem XIV Jhr. im XVI Jahrh. durch Johann Maria Padovanus umgebaut. Glänzend erhaltener mittelalterlicher Bau mit einer Attika und altertümlichem Turme mit fesselnder Aussicht.

Die altersgrauen Arkadenausbauten, ein recht seltenes Stück mittelalterlicher Architektur, erhalten in dem typisch mittelalterlichen Marktplatz.

Das städtische Museum mit vielen wertvollen aus der Vergangenheit der Stadt herrührenden Objekten.

Das Diözesanmuseum mit einer reichen Sammlung mittelalterlicher Skulptur und Bilder.

Ausserdem sind in Tarnów einige Kirchen, muster-gültige städtische Anstalten, Bahnreparaturwerkstätten und die einzigartigen staatlichen Stickstoffwerke zu besichtigen.

In der Gegend von Tarnów befinden sich:

Die Ruinen der Burg der ehemaligen Stadtherren von Tarnów; die malerischen Burgruinen in Melsztyn und Czchów (ca 10 Km Entfernung); das altertümliche Kirchlein auf dem St. Martinsberg (2 Km); der Kriegsfriedhof der bei Łowczówek gefallenen polnischen Legionäre (10 Km).

Tarnów ist eine Stadt von 50.000 Einwohnern, ein wichtiger Eisenbahnknotenpunkt und wichtiges Zentrum einiger Industriezweigen.

Mit Rücksicht auf die staatlichen Stickstoffwerke ist Tarnów eine Stadt von gewaltigen Entwicklungsperspektiven.

Wenn Ihr Polen besucht — besucht Tarnów!

TOPOGRAFJA I HISTORIA

Miasto Tarnów położone jest u stóp góry św. Marcina — ostatniej góry Karpat, wysuniętej w tych stronach ku północy, tak, że dalej w tę stronę ciągnie się już równina aż po Wisłę i Góry Świętokrzyskie.

Samo miasto położone jest na wzgórzu (226 m.), na szczycie którego znajduje się kościół katedralny oraz rynek, a skąd ku południowi opada teren ku rzeczce Wątok, przepływającej przez obecne przedmieścia miasta, ku zachodowi zaś ku dolinie rzeki Białej, wpadającej o 8 km. do wartkiego Dunajca. Ze wschodu teren wznosi się tarasowato ku Pilznu, zaś od północy znajdują się pola, pokryte osadami lodowcowymi i piaszczyste wzgórza Krzyża i Lisiej Góry.

Dunajec oddalony obecnie około 8 km. płynął dawniej rzekomo bliżej nieco miasta, niemniej nie wywarł on silnego wpływu na rozwój Tarnowa, gdyż Wojnicz pod tym względem lepiej przez naturę uposażony znacznie słabiej niż Tarnów się rozwija.

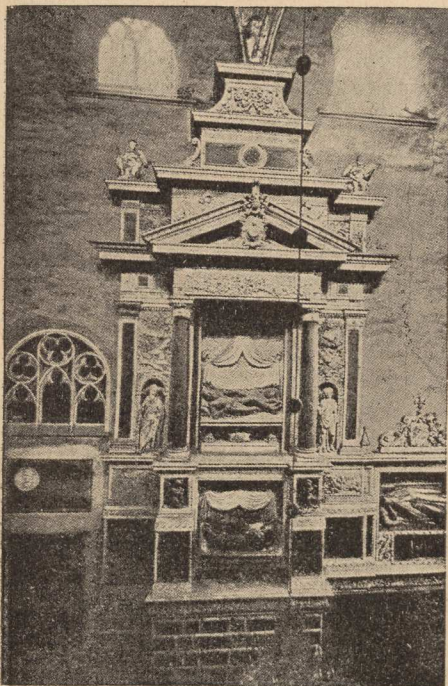
Tarnów bowiem łączy swój rozwój nie tyle z położeniem, ile zawdzięcza go opiece panów swoich a mieszkańców pobliskiego zamku — Tarnowskich.

Jakie początki i skąd nawet nazwa osady pochodzi, nie jest nam wiadomem. Osada istniała prawdopodobnie jeszcze za pogańskich czasów, raczej jednak w okolicy kościółka na górze św. Marcina, gdzie są jeszcze ślady przedhistorycznego grodziska — nazwa zaś pochodzi wedle Długosza od tarniny licznie w tych miejscach podówczas rosnącej.

W każdym razie w wieku XIII istniała już wieś Wielki Tarnów tutaj, gdzie dzisiaj miasto, a Mały Tarnów tam, gdzie dzisiaj wieś Tarnowiec.

W roku 1330 (7 marca) wydał na zamku w Krakowie król Władysław Łokietek przywilej Spicymierzowi z Melsztyna i Tarnowa, wedle którego to dokumentu dziś tylko z odpisów nam znanego, Tarnów stał się miastem na prawie niemieckiem.

Ów właśnie Spicymierz był pierwszym, nader zasłużonym panem tego grodu; on bowiem go obwarował, tak, że jak z różnych dokumentów wynika, podziw u obcych gród

Pomnik Tarnowskich (widok z przodu)

ten obronnością i porządkiem wzbudzał, on dzięki wymianie stał się właścicielem całej osady dotychczas podzielonej, dzięki niemu uzyskano wspomniany wyżej przywilej, — on wreszcie jest założycielem linii Tarnowskich; herbem jego Leliwa, który też stał się i herbem miasta się pieczętujących.

I późniejsze czasy Tarnowskich są latami świetności miasta. Potężny ród troszczy się o swe gniazdo a dzięki jego stosunkom uzyskuje mieszczaństwo tarnowskieszereg przywilejów.

Przedostatnim z tej linii Leliwitów jest wielki hetman Jan Tarnowski, zwycięzca z pod Obertyna; po krótkiem władztwie syna jego Krzysztofa, przechodzi Tarnów, jako wiano córki hetmana Zofji, w ręce rodziny Ostrogskich.

Wypada nam teraz przedstawić wygląd miasta w średniowieczu.

Z dzisiejszych obiektów: rynek, kościół wówczas kolegjacki, ratusz i podcienia o innym wprawdzie wyglądzie ale w tych samych miejscach, co obecnie się wznosiły.

Miasto otoczone było murem warownym, gdzieniegdzie nawet podwójnym, fosą i wałem, biegnącymi ponad dzisiej-

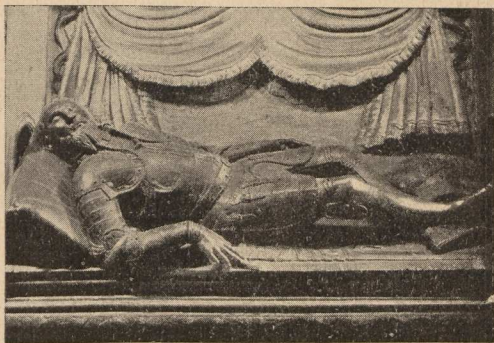
szą ulicą Wałową i Bernardyńską. Tam, gdzie dzisiaj ulica Brama Pilzneńska, stała wówczas rzeczywiście jedna z bram grodu, tu zaś, gdzie dzisiaj wylot ulicy Katedralnej znajdowała się brama krakowska.

Prócz tego było około 15 furtek w murach, udogadniających dostęp do przedmieść.

Jakoby osobną warownię stanowił przylegający do murów obronny klasztor Bernardynów z rozłożonem obok siebie przedmieściem. Drugie przedmieście było na dzisiejszym Burku, gdzie znajdował się szpital, a rozpościerało się ono w stronę bramy krakowskiej.

Tam, gdzie dzisiaj zbieg ulic św. Anny i Targowej, stał kościół św. Anny, a w stronę zamku ciągnęły się domostwa osady podmiejskiej.

Później, po okresie upadku, ruszył się Tarnów w stronę zachodnią zrazu ulicą Różaną, dawną drogą do Krakowa, a później, zwłaszcza po wybu-

Jan Krzysztof Tarnowski

dowaniu dworca, ul. Krakowską.— Obecnie, dzięki budowie P. F. Z. A., kierunek zachodni rozwoju miasta utrzymuje się nadal.

Żydzi od najdawniejszych czasów zajmowali wśród murów część wschodnią, a poza murami budowali się w stronę dzisiejszej Grabówki i wsi Pogwizdowa, gdzie od niepa- miętnych czasów mieli swój cmentarz.

Rozwijało się i upadało to miasto zdala od wojen i przeciągających najeźdźców, kupcy jednak często zaglądali do tego miasta, posiadającego prawo składu i leżącego na skrzyżowaniu traktów handlowych.

W zamierzchłych tylko czasach, gdy Tarnów wsią był jeszcze, hulali tutaj w XIII w. Tatarzy.

Rok 1570 był dla zamku Tarnowskiego czasem typowego zajazdu staropolskiego.

Oto gdy przez Zofję Tarnowską gród i miasto przeszło do rąk rodziny Ostrogskich; z bocznej linii Tarnowskich pochodzący syn wojewody sandomierskiego Stanisław, za namową, osobisty porachunek z Ostrogskimi mających Łaskiego i Zborowskiego, zajął zbrojną ręką zamek, pod nieobecność Ostrogskiego.

Ten zaś, wiedząc już o zamiarach Tarnowskiego, zwerbował wojsko na Ukrainie i wnet po zajęciu zamku jawił się z licznym orszakiem w mieście, gdzie przez mieszczan gościnnie podejmowany zamieszkał.

Hetman Jan Tarnowski
(rzeźba z grobowca)

Byłaby się na polach między zamczyskiem a murami miasta krew bratnia polała, gdyby nie interwencja króla Zygmunta Augusta, który walczących pohamował, przed sąd swój wezwał i tam Ostrogskim zamek przysądził.

Na tychże polach okolicznych, w r. 1655 nastąpiła utarczka między Szwedami, którzy za Jana Kazimierza aż po Sącz podeszli, a wojskiem kwarcianem, które ustąpiło aż za Pilzno.

Szwedzi gościli w mieście dwukrotnie, łupiąc je i ściągając okup.

W latach następnych, nie wojny, ale zarazy i ogień wyniszczyły miasto, a wreszcie marna gospodarka, bo Ostrogscy i Sanguszkowie przebywali na wschodzie, a ich zarządcy po macoszemu z miastem się obchodzili.

Za rządów austriackich staje się Tarnów i okolica wi-

downią złowrogo pamiętnej rzezi (1846 r.). Przed gmachem Starostwa odbywa się straszny targ. Furmanki chłopskie zwożą pomordowanych, a rząd przez ręce starosty Breinla wypłaca judaszowe pieniądze.

Z drugiej strony przynoszą rządy austriackie zaraz w swych początkach niezależność miasta od zamku i poddają je opiece administracji państwowej.

Miasto rozwija się szybko. Biskupstwo, znaczna załoga, utworzenie „forum nobilium“, a później Sądu okręgowego i Starostwa, wreszcie budowa kolei i stacji węzłowej, przyczyniają się do tego wydatnie.

Rozwija się szkolnictwo, szerzy się przemysł, a również w silnem tempie wre życie handlowe, bo Tarnów w kilku latach staje się centrum handlowem Małopolski.

Fragment sarkofagu Jana Amora

Bezpośrednio przed wojną dzięki energii bumistrza Dra Tertila następuje pełna europeizacja miasta: tramwaj, elektryka, wodociąg, warsztaty kolejowe.

Wojna wstrzymuje ten rozwój. Wojska rosyjskie przebywają tu niemal pół roku, zachowując się przykładowie. W tym czasie jednak miasto ucierpiało znacznie od pocisków dział 42-cm.

Opodal nas w roku 1914 rozegrał się dramat legjonów — bitwa pod Łowczówkiem. W roku 1915 w maju sławna ofensywa niemiecka i forsowanie Dunajca.

W walkach tych w wojnie światowej i w polskich zmaganiach wielu z pośród mieszkańców miasta dało swe życie.

Wiele gród nasz ucierpiało, aż teraz po wojnie nastąpił dalszy rozwój, tak że dzisiaj, gdy słowa te kreślimy, miasto jest w dobie pełnego rozwoju.

KATEDRA

Perłą zabytków Tarnowa, a jedną z najpiękniejszych świątyń Polski, ze względu na swe wnętrze, jest tarnowska Katedra.

Zewnętrznie brak jej charakteru, pochodzi ona bowiem z dawnego kościoła farnego, do którego dołączono szereg kaplic, a które potem przy licznych przebudowach w jedną powiązano całość, tworząc następnie kościół o 3-ch nawach.

Niemniej przedstawia się Katedra z zewnątrz jako skończona i przemyślana budowla i trudno przypuścić, że jest zlepkiem poszczególnych kaplic, a przebudowana z końcem XIX w. wieża wysoka na 72 m. złożoną koroną uwieńczona, łączy ten budynek w harmonijną całość.

Zato jednak wnętrze przygniała powagą wysokich gotyckich łuków, a wykonane przez Stachiewicza w roku 1910 malowidła, tchną podniosłym nastrojem.

Skarbami przepięknymi tej świątyni są jej pomniki.

Obejdźmy je kolejno:

Wkraczamy od strony północnej przez zakrystję nisko sklepioną. Nad wejściem do praesbiterjum tablica pamiąt-

kowa X. Biskupa Łobosa, restauratora Katedry. — Po obu stronach prezbiterjum pomniki: z lewej strony Tarnowskich, na prawo Ostrogskich.

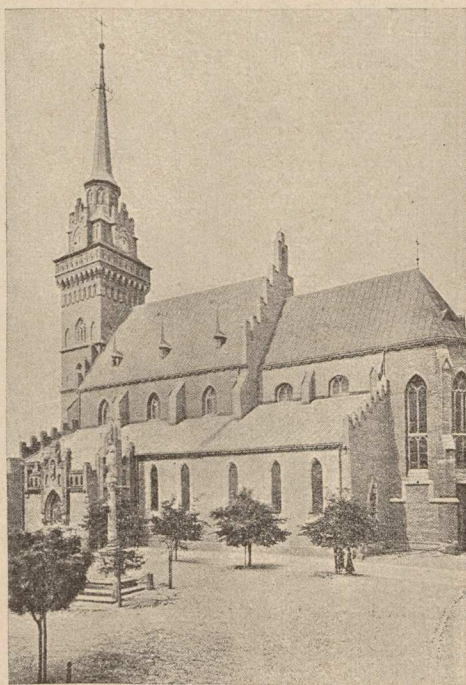
Pierwszy z nich — to właściwie grupa kilku pomników. Do pierwotnego bowiem grobowca hetmana postanowiono później dodać pomnik syna i dzięki temu podniesiono pierwotny pomnik, zwiększając go równocześnie, co ujemnie wpływa na harmonję całości i nie pozwala ze względu na ogrom pomnika ogarnąć go wzrokiem równocześnie.

Pomnik w szczegółach swoich imponujący.

Przepiękna postać śpiącego hetmana oraz jego syna, kilka scen batalistycznych, wspaniałe wiązanie górnego kapitelu pomnika i śliczne dwie reprodukowane w tej książce postacie aniołów śmierci, oto garść z pośród tych szczegółowych ornamentacyj, tego dzieła renesansu, wykonanego ręką mistrza Padovano, tegoż, który w Krakowie na Wawelu ślady swej ręki w Zygmuntowskiej kaplicy uwiecznił.

Tuż obok, — pomnik ostatniej z Tarnowskich, Zofji Ostrogskiej, wykonany nieco później, niewielki i psujący nieco proporcję pomnika hetmana i syna jego Krzysztofa.

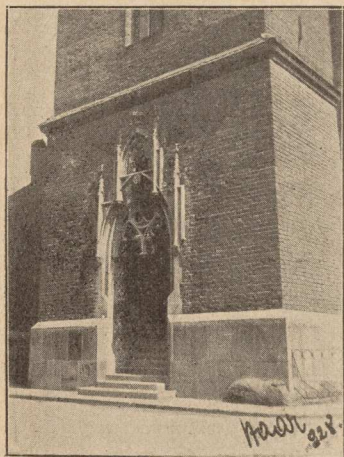
Jakby dla symetrii w praesbiterjum, naprzeciw pomnika Tarnowskich wznosi się równe co do rozmiarów, a zatem

Katedra tarnowska

również wielkością imponujące, mauzoleum następców w rządzie Tarnowem — książąt Ostrogskich.

Wykonane w marmurze weroneńskim oraz z czarnego i białego alabastru przez Jana Pfistra z Wrocławia, o którym wnoszą, że i w Brzeżanach wykonał słynne pomniki Sieniaw-

Wejście do Katedry
Eintritt in die Kathedalkirche
Entrée à la Cathédrale

skich, odznacza się olbrzymim przepychem, wielką ilością złocień, przeładownością postaciami alegorycznymi, a wartość jego główna w owym przepychu, w ozdobnym wykonaniu figur i alegoryj.

Ogólnie biorąc, nie bije z niego taki pokój i powaga śmierci, jak z przeciwległej ściany Tarnowskich.

Głębiej ku absydzie znajduje się zrazu gdzieindziej umieszczony, a dopiero przy ostatniem odnawianiu kościoła tam postawiony, pomnik Barbary z Rożnowa, żony Jana Amora a matki hetmana Jana Tarnowskiego.

Jest on dziełem domorosłego artysty i połączeniem motywów renesansu oraz ustępującego wówczas gotyku. Nie przedstawia też pierwszorzędnej wartości artystycznej.

Pozostaje nam do zwiedzenia w praesbiterjum przekształcona z dawnej prostokątnej na wieloboczną absyda, z 5-cioma oknami witrażowemi, wykonanemi przez fabrykę Jelego w Insbrucku i znajdujące się między nimi kamienne figury Świętych: Stanisława, Wojciecha, Kunegundy, Szymona z Lipnicy, Kazimierza i Jana Kantego, jako związanych z okolicą Tarnowa, oryginalny brązowy ołtarz główny, który pierwotnie inny miał mieć wygląd, oraz stalle kanonickie nowe, przez Wakulskiego wykonane, stare bowiem kolegiackie lipowe, z XV w. pochodzące, o wspaniałej orna-

mentacji nie powtarzających się motywów kwiatowych i geometrycznych, znajdują się pod chórem, w tyle kościoła.

Przechodzimy do nawy południowej.

Składa się ona, jak wspomniano, z pięciu przebudowanych później kaplic i dzięki temu brak jej jednolitości.

Pierwsza, to obecna kaplica Najśw. Sakramentu, dawniej św. Benedykta —

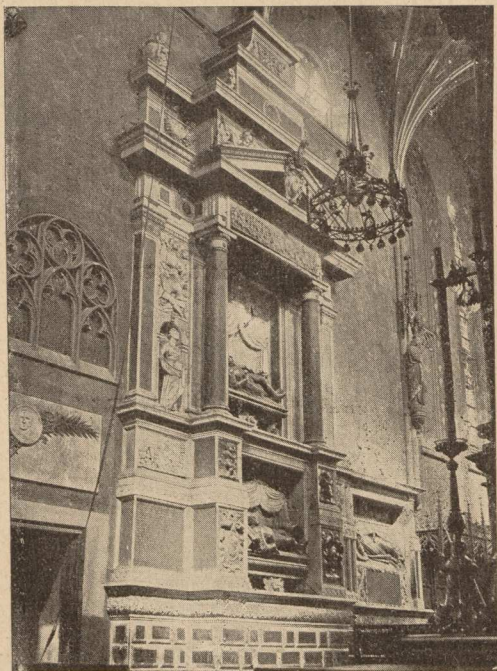
z pięknym renesansowym pomnikiem Ks. Eustachego Sanguszki, wykonanym w białym marmurze przez rzeźbiarza polskiego, Andrzeja Madeyskiego. — W ołtarzu płaskorzeźba Chrystusa

wedle wzoru Wieczery Pańskiej Leonarda da Vinci, w marmurze karraryjskim przez rzeźbiarza Błotnickiego wykonana, a z przodu 6 srebrnych lichtarzy barokowych z Tyńca;

biskupstwo bowiem tarnowskie powstało z wydzielenia jego terytorjum po rozbiorach, z biskupstwa krakowskiego i mając stolicę zrazu w Tyńcu, później w Bochni a wreszcie do Tarnowa przeniesionem zostało.

Stąd i w skarbcu tarnowskiej katedry wiele z Tyńca pochodzących przedmiotów.

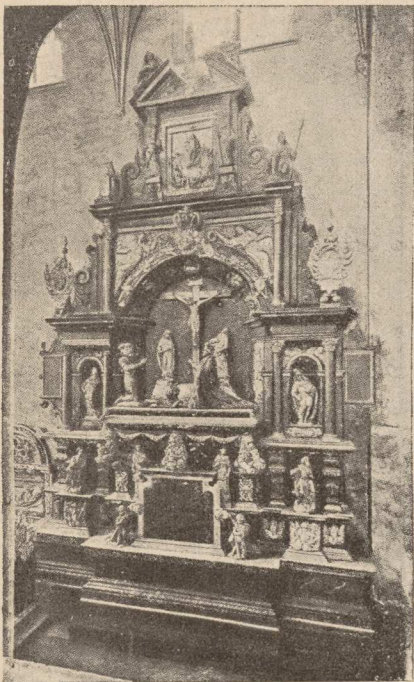
Następują:

Pomnik Tarnowskich
Grabmal der Grafen von Tarnów
Tombeau des comtes de Tarnów

Kaplica św. Anny.

Kaplica św. Krzyża, z tablicami, poświęconemi ks. Marcinowi Łyczce z Ryglic, ks. Dr. Stanisławowi Orłowskiemu, kan. krak. i ks. Wojciechowi Kuszewiczowi.

Pomnik Ostrogskich
Grab-Denkmal der Fürsten von Ostrog
Tombeau des princes de Ostrog

kościelnym, tuli się do muru ten przepiękny twór rzeźby średniowiecznej, co do harmonji i prostoty wykonania jeden z pierwszych pomników świata.

Tutaj przystań, tu poświęć chwilę, by się napatrzyć arcydziełu.

Przechodzimy znowu wpoprzek nawy głównej ku nawie południowej. Jesteśmy pod chórem przy owych wyżej wspomnianych stallach lipowych o wybitnej wartości ornamentów rzeźbiarskich, które dzięki dawnemu już przeniesieniu oca-

Dawny przedsionek kościelny również z kilkoma tablicami, przyczem zboczyć należy do obecnego przedsionka i tam obejrzeć portal kamienny w przejściowym gotyku o bogatej ornamentacji, z herbami Leliwa i Sternberg.

Dochodzimy do najpiękniejszego pomnika Tarnowa a pono najlepszej na świecie wedle znawców, rzeźby kobiety śpiącej.

Oto pomnik renesansowy Barbary z Tęczyna Tarnowskiej, wykonany około 1530 r. przez Włocha, Bartłomieja Berecci.

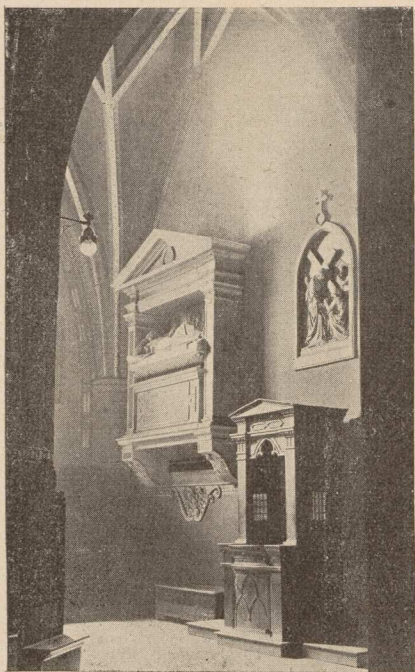
Oto pomnik renesansowy Barbary z Tęczyna Tarnowskiej, wykonany około 1530 r. przez Włocha, Bartłomieja Berecci.

Ukryty w tyle nawy północnej w półmroku

lały od pożarów. Stąd obejrzyć należy gotycki chór i w stro-
nie ołtarza głównego znajdującą się gotycką dębową kazal-
nicę. Wprost nas, w na-
wie północnej, wznoszą
się dwa najstarsze po-
mniki katedry:

Jana Amora kaszte-
lana krakowskiego † 1500
r. oraz Jana wojewody
sandomierskiego † 1415.
Pomnik wykonany z ka-
mienią pińczowskiego,
posiada wiele walorów
renesansu z wzorową pł-
skorzeźbą szczytową.

Dalszą część nawy
zdobi jeszcze kilka po-
mników, a to: ks. Dra Mi-
chała Króla, ks. Kaspra
Gryf- Branickiego oraz
szereg tablic; po jej prze-
ściu powracamy przez
prezbiterjum ku zakrystji,
by zwiedzić jeszcze skar-
biec nad zakrystją umieszczony. Znajdują się w nim liczne

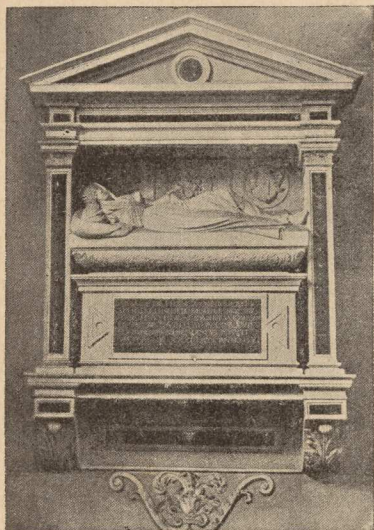
Zakątek w Katedrze

Barbara z Tęczyńskich Tarnowska

okazy bogatych tka-
nin XVI i XVII stu-
lecia, szereg naczyń
liturgicznych a zwła-
szcza kielichów,
w tem nader cenne
dwa olbrzymie po
2 $\frac{1}{2}$ kg. wagi, mi-
sterne gotyckie
monstrancje, wiele
szat kościelnych,
cenne koronki.

Tamże złożone są dwa graduły z Tyńca, pisane na pergaminie a pochodzące z początku XVI stulecia.

Pomnik — Grabdenkmal — Tombeau
Barbary z Tęczyńskich Tarnowskiej

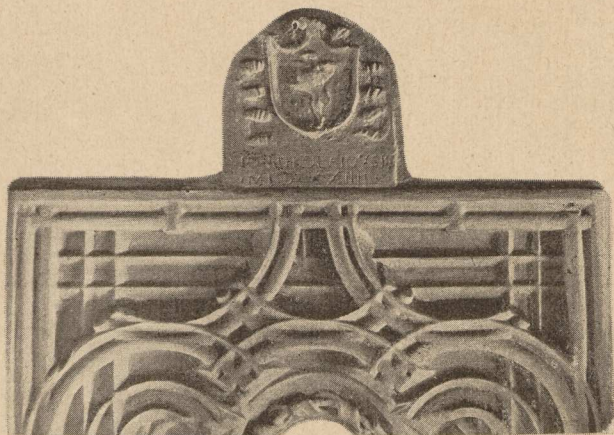
Zwiedzać można katedrę w dnie powszednie w godzinach rannych, najlepiej za uprzedniem przybraniem kościelnego.

Obejrzenie tej naprawdę zabytkowej świątyni, gromadzącej w swem wnętrzu cały zbiór pomników-arcydzieł, jest tak dalece polecenia godnem, a zarazem katedra tarnowska jest tak mało dotąd znaną, że nawet jeśli komu braknie czasu, by zwiedzić dokładniej nasze miasto, to niemniej i na parę godzin zobaczyć warto, by oglądnąć. tych kilka pomników.

W czasie wojny, gdy mnóstwo obcych ludzi przewinęło się przez Polskę, wielu cudzoziemców zachwycało się temi pomnikami, dziwiąc się, że takie one piękne, a tak mało względnie nawet nic o nich się nie pisze.

RATUSZ

Pochodzi z wieku XIV, wtedy jednak jako gotycka parterowa budowla miał zgoła odmienny wygląd. Składał się bowiem jedynie z przedzielonych sienią dwu sklepionych izb i podstawy dzisiejszej wieży, jako więzienia.

Dopiero w w. XVI przybył do Tarnowa włoski mistrz Jan Marjan z Padwy Padovano i pod jego okiem nadbudowano górne piętro, attykę, drzwi wchodowe i portal, oraz wieżę, która jednak początkowo miała dach znacznie ostrzej stożkowaty, a który później dopiero przybrał obecny wygląd.

W roku 1792 pożar zniszczył miasto i ratusz i znowu przystąpiono do budowy, oczywiście znowu go zmieniając.

W późniejszych czasach rozszerzono go jeszcze, a rozpoczynając gruntowną przebudowę w roku 1889, w sto lat po wyżej wspomnianym pożarze odnowiono go, starając się mu nadać wygląd z XVI stulecia.

Ostateczna restauracja ratusza, ale już bez zmiany charakteru, przedsięwzięta została w roku 1927 i 1928.

Jak wyżej wspomniano, obecnym swym wyglądem ra-

tusz zbliża się do swego pierwotnego stanu z XVI w., z tem jednak, że jest nieco obszerniejszy. Ogólnie, pochodzi on z rodziny ratuszów w stylu średniowiecznego renesansu

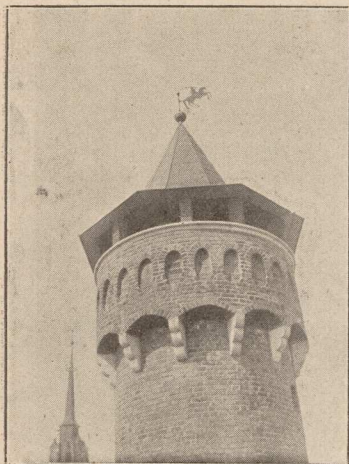

Ratusz — Rathaus — L'hotel de ville

Włoch, w Polsce ma sobie podobny w Sandomierzu, a przypomina wiele fragmentów krakowskich sukiennic, będąc dziełem tego samego mistrza. Wieża jego na 8 m. wysoka, od galerji ku strażnicy, na której dawniej znajdowały się dzwony alarmowe, ma na swym szczycie litewską „Pogoń”, jako herb Sanguszków, ostatnich panów Tarnowa.

Portal bramy wchodowej w południowej przybudówce, z piękną ornamentacją renesansową i z napisem: „Dominus custodiat introitum Tuum” wiezie do przedsionka. Na tem piętrze godną widzenia jest jedynie sala posiedzeń z barokowym sufitem oraz znajdujące się w tej sali portrety burmistrzów.

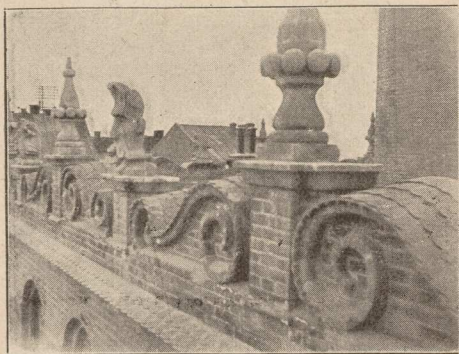
Z sali rady wejść można na schody wiodące na wieżę. W miejscu, gdzie ze schodów na strychu umieszczonych wchodzimy w schody wieży, okienko pozwala nam spojrzeć, ewentualnie zboczyć na dach.

Wieża ratuszowa
Rathausturm
Tour de l'hotel de ville

Stajemy na galerji szczytowej i podziwiamy widok, codziennie przez strażników pożarnych oglądany, rozciągający się szeroko i na wszystkie strony.

Pod stopami ów charakterystyczny dach i doskonale stąd widoczna attyka ze swoimi maskaronami, ornamentyką i ślimacznicami, dalej niemieckim sposobem wytyczony rynek, zachowane dotychczas podcienia kilku domów, katedra i zabudowania miasta, opadające ku wszystkim stronom.

Ratusz: Attyka — Rathaus: Attika
Hotel de ville: attique

Na widnokregu wzgórza okoliczne, na wschodnie fabryki azotowe, doskonale z wieży widoczne, oraz srebrna wstęga Dunajca. Na południe cmentarz bohaterów z pod Łowczówka i pierwsze pogórza Karpat.

Ratusz: Maskaron z attyki

Widok przed zachodem słońca specjalnie piękny, sownicie opłaca trud wyjścia na wieżę.

Kto chce stwierdzić pierwotny wygląd ratusza, niechaj obejrzy portale sklepów parteru i ich łuki wewnętrzne.

Zwiedzać można ratusz przez cały dzień, najlepiej po południu.

INNE ZABYTKI

Podcienia, które dawniej otaczały rynek wokoło, dochowały się tylko przy trzech kamienicach po północnej stronie rynku.

Straciły one swój dawny charakter, bo gdy niegdyś tutaj rozkładali swe towary najbogatsi kupcy miasta, dzisiaj stragany tylko z najrozmaitszym towarem są tutaj rozłożone.

Został jeno jak dawniej zgiełk i ścisk targowy.

Podcienia w rynku — Arkadenausbauten — Les arcades

Oglądać podcienia najlepiej w sobotę, gdy ruch handlowy zamiera.

Zbór arjański mieścił się w jednym z powyższych domów, znaczonej obecnie l. p. 21.

Klatka schodowa tamże się znajdująca jest pozostałością po owym zborze.

Dom Mikołajewski za katedrą, obok jej wieży stojący pośród starych domów, jest z nich najbardziej wiekowym

(1523) ma ciekawe wnętrze, ujrzenia godne odrzwia, a na zewnątrz herb obok wejścia umieszczony.

Tutaj mieściła się dawniej szkoła bakałarska, później filja krakowskiej akademii zwana „academiola“.

Kamienica florencka w ul. Żydowskiej u jej końca, w nastrojowym zaułku z wystającym nieco piętnem u dołu zazębionem.

Kościół OO. Bernardynów należał dawniej do zakonu P. P. Bernardynek a skoro klasztor ten za Józefa II-go został zwinięty, w miejsce zakonnic zajęli go OO. Bernardyni, którzy uprzednio zajmowali klasztor obronny, połączony rzekomo lochem ze zamkiem, a położony w miejscu, gdzie później stał Sąd obwodowy.

Malutki kościółek wywiera przygnębiające wrażenie i nie posiada żadnych zabytków.

W klasztorze natomiast jest kilka starych obrazów i archiwum, a w nim cenne kroniki, odnoszące się do dziejów Zakonu, Polski w czasie wojen szwedzkich, oraz „Lisowczyków“.

Stara bożnica przy Placu Rybnym, liczy około 500 lat. Przebudowana i nieszczęśliwie „upiększona“ zachowała niemniej wiele pierwotnych rysów.

Wiązanie środkowych filarów, umieszczona przy wejściu stara szafa ozdobnie w miedzi wykonana z nader piękną i barwną renesansową polichromią, oraz świecznik brązowy, wiszący, podobny do świecznika na Wawelu umieszczonego, oto ślady przeszłości.

Nadto bogate hafty starożytne, piękne korony srebrne

na torę, ręcznie robione, ozdoby kapłańskie srebrne, ręcznie pisane tory i księgi modlitewne, wykazujące benedyktyńską cierpliwość twórców, oraz srebrne lichtarze z tych dwa po 600 lat mające, oto skarby zabytkowe tej świątyni.

Pomnik Rufina Piotrowskiego na cmentarzu — Grabmal des Rufin Piotrowski — Tombeau de Rufin Piotrowski

Resztki muru, który dawniej miasto otaczał widoczne są z podwórz domów ul. Wałowej (L. 15, 17, 19).

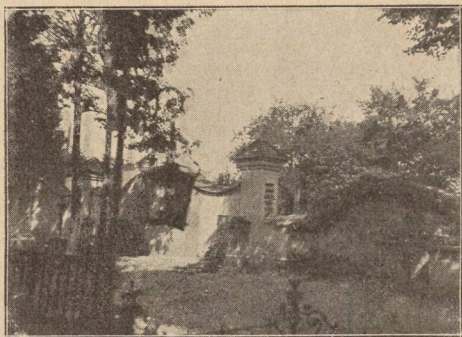
Baszta wznosząca się ponad murami, bo w tym miejscu biegł podwójny łańcuch murów, widoczna z podwórza kamienicy przy ul. Wałowej (L. 23.)

Kościółki drewniane: Panny Marji, obok cmentarza i św. Trójcy, za cmentarzem, to charakterystyczne, drewniane, wiejskie kościółki polskie.

Cmentarz katolicki stary z nader oryginalnym murem, ciekawym ze względu na swą linię szczytową.

Od filarów, kapliczek niejako, pokrytych spadzistym daszkiem, wznosi się mur łukiem ku górze, by potem opaść znowu ku następnemu filarowi.

Na cmentarzu oglądać należy Grobowiec X. Radziwiłłowej, żony Karola „Panie kochanku”, a opodal wejścia

Fragment z cmentarza: Stary i nowy mur

piękny renesansowy o czterech filarach nagrobek, zdjęty już z grobu — a oparty o starą trupiarnię.

Grób Powstańców z roku 1863, a przed nim grób Rufina Piotrowskiego, patrioty, zesłańca, autora pamiętników ze Sybiru, — w wykonaniu młodo

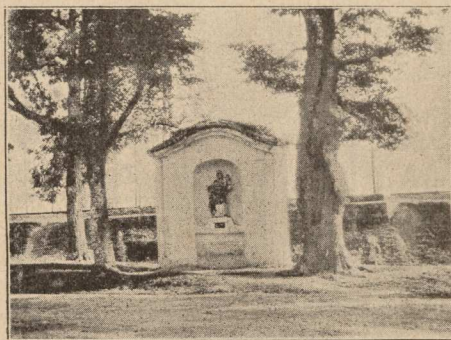
zmarłego rzeźbiarza Kurzawy.

Kaplica z grobowcami XX. Sanguszków.

Grób ofiar walk bratobójczych w r. 1846.

Oraz grób padłych na ulicach miasta 8 listopada 1923 r. manifestantów przeciw rządowi prem. Witosa.

Kapliczka św. Walentego za cmentarzem — w pięknej alei wiodącej do Gumnisk. — Tutaj zbierano się w czasach niewoli na pochody narodowe.

Kapliczka św. Walentego

Pozatem kilka starych domów, bram i t. d. zostało jako ślad przeszłości miasta

MUZEŃ

Muzeum diecezjalne zwiedzić można za zezwoleniem odnośnego członka kapituły tarnowskiej. Zbiory muzeum mieszczą się w Seminarjum duchownym przy ulicy Piłsudskiego. Jest to niejako szerszy skarbiec kapituły tarnowskiej. Znajdują się też w nim dalsze zbiory z tych działów, co i w skarbcu.

Silnie reprezentowany jest dział wyrobów złotniczych, tkanin, haftów i obrazów religijnych, oraz rzeźb, a w tem jedna św. Anny, ilustruje nam szkołę krakowską Wita-Stwosza.

Rzeźby i obrazy pochodzą z pomniejszych starych kościołów diecezji.

Prócz zabytków rodzimej sztuki kościelnej jest tam jeszcze wiele kopij obrazów mistrzów włoskich, oraz dzieła malarstwa nowoczesnego.

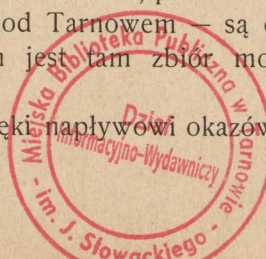
Biblioteka muzealna posiada obszerny dział starych zabytków biblijografii polskiej, zbiór sztychów, oraz obszerny księgozbiór z zakresu historii sztuki, jak i pism, odnoszących się do diecezji i klasztoru Benedyktynów tynieckich.

Muzeum miejskie założone dopiero w roku 1927, dzięki osobistym staraniom asesora p. Jakubowskiego, jest jeszcze ubogie w zbiory.

W założeniu zbiera się eksponaty, związane z przeszłością miasta. Niewiele z nich ma charakter zabytkowy, inne raczej ilustracyjny i pamiątkowy.

Jednak archiwum miejskie przeniesione z ratusza i oryginalne stare dokumenty, jakoto: przywileje, księgi sądowe, i radzieckie, trzy dzbany cynowe radzieckie, ludy cechowe, maskarony z ratusza, sztych z XVII w., przedstawiający bitwę ze Szwedami na polach pod Tarnowem — są cennymi śladami przeszłości. Pozatem jest tam zbiór monet, medali, motyli, obrazów i t. d.

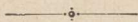
Muzeum już teraz dzięki napływowi okazów rozrasta się

coraz bardziej, tak, że dzisiejsze jego pomieszczenie jest już zbyt szczupłe.

Skromne a gustowne i celowe urządzenie, oraz wspomniany szybki rozwój muzeum zachęcą zwiedzających, by wszędzie w miastach polskich tworzyć podobne ośrodki, gromadzące zabytki przeszłości.

Muzeum higieniczne powstanie w najbliższej przyszłości. Będzie jednym z pierwszych w Polsce, a zbiory jego ze względu na propagandę higieny będą miały doniosłe znaczenie; to też zwiedzając Tarnów, należy się dowiedzieć czy nastąpiło już otwarcie tego muzeum.

TARNÓW DZISIEJSZY

We wstępie wspomnieliśmy, że obok opisu zabytków, celem naszym jest wskazać nowożytnie urządzenia naszego miasta. Podajemy krótkie zestawienie tychże i to dla ułatwienia zwiedzającym, — działami. W ten sposób każdy najłatwiej wyszuka w Tarnowie to, co go interesuje.

Ulica Krakowska — Hauptstrasse — Rue principale

Nie mający specjalnych upodobań, niechaj odwiedzą ogrody miejskie, salę kasynową i kilka głównych ulic.

* * *

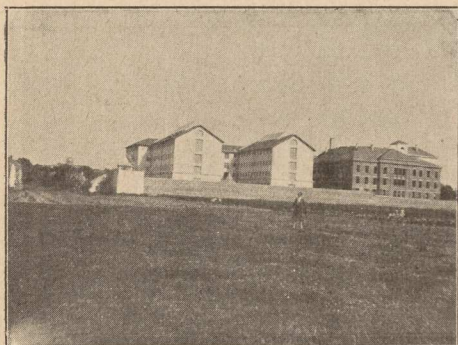
Oddalmy się teraz od pleśni zabytków i przypatrzmy się rozwojowi i życiu miasta dzisiejszego.

Tarnobrzeg jest siedzibą starostwa, sądu okręgowego i biskupstwa.

Biskup ma swą siedzibę w pałacu biskupim przy ulicy Prez. Mościckiego. Dawniej mieszkał w rynku, nad wejściem do obecnego pasażu. Kościołem biskupim jest katedra, a obok wymienionych starych, są jeszcze w Tarnobrzegu i nowe ko-

ścioły, a to: opodal dworca kolej. obszerny kościół O. O. Misjonarzy, w nowym gotyku wzniesiony, z przylegającą doń plebanją, kościół X. X. Filipinów przy pięknej ulicy Piłsudskiego położony, oraz klasztorny kościół SS. Urszulanek.

W najbliższym czasie ma jeszcze stanąć kościół szkolny obok Sokoła I.

Sąd i nowe więzienia

Sąd i więzienia mieszczą się w nowych monumentalnych gmachach przy ulicy św. Marcina. W sądzie zakończonym w r. 1929 jest okazała sala rozpraw dla przysięgłych. W więzieniu oddanem w r. 1927, do użytku zastosowano urządzenia nowożytnie: kuchnia

gotująca przy pomocy pary wodnej, elektryczna pralnia i piekarnia przewyższają podobne urządzenia w instytucjach prywatnych.

Schludne cele, wzorowe warsztaty, obszerne korytarze, sala szkolna i scena, a nadewszystko kaplica więzienna, z rzeźbionym w drzewie ołtarzem, czynią to więzienie najlepiej wyposażonem w całej Polsce.

Budynek sądowy jest również jednym z najpiękniejszych.

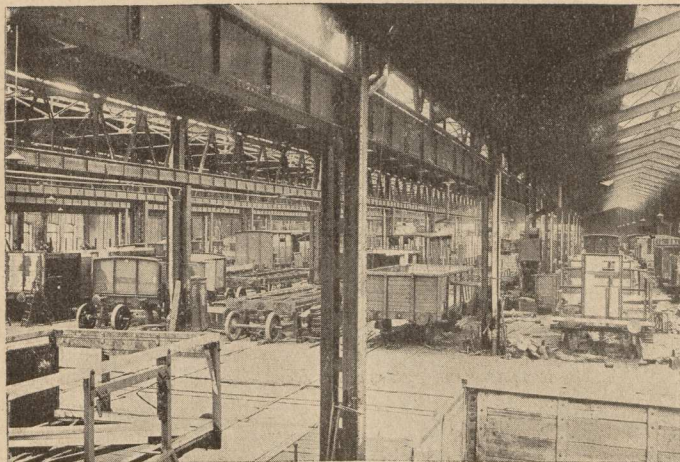
Obiekty kolejowe. Tu pierwsze miejsce dzierży nowożytny dworzec z westybulą, zdobnym obrazami Cieciewiczza, z obszerną salą jadalną, oraz z dwoma peronami złączonemi przejściem podziemnem.

Położone przy torze do Krakowa **warsztaty kolejowe**, gdzie przeprowadza się naprawę wagonów ciężarowych, a nawet i osobowych i gdzie dniem i nocą rozlega się łoskot młota parowego. Wre tam ruch i praca, przypominająca fabryki śląskie. Zwiedzać można warsztaty za zezwoleniem zarządu.

Kolonja warsztatowa to osobne miasteczko praktycznych domków dla rodzin robotniczych.

Pocztą posiada gmach 2 piętrowy przy ul. Urszulańskiej. Rozmieszczenie i urządzenie pierwszorzędne.

Szkoły pochodzą przeważnie z ubiegłego stulecia. Przeważają im stare Gimnazjum I, przed którym stoją dwa pomniki

Wnętrze warsztatów kolejowych

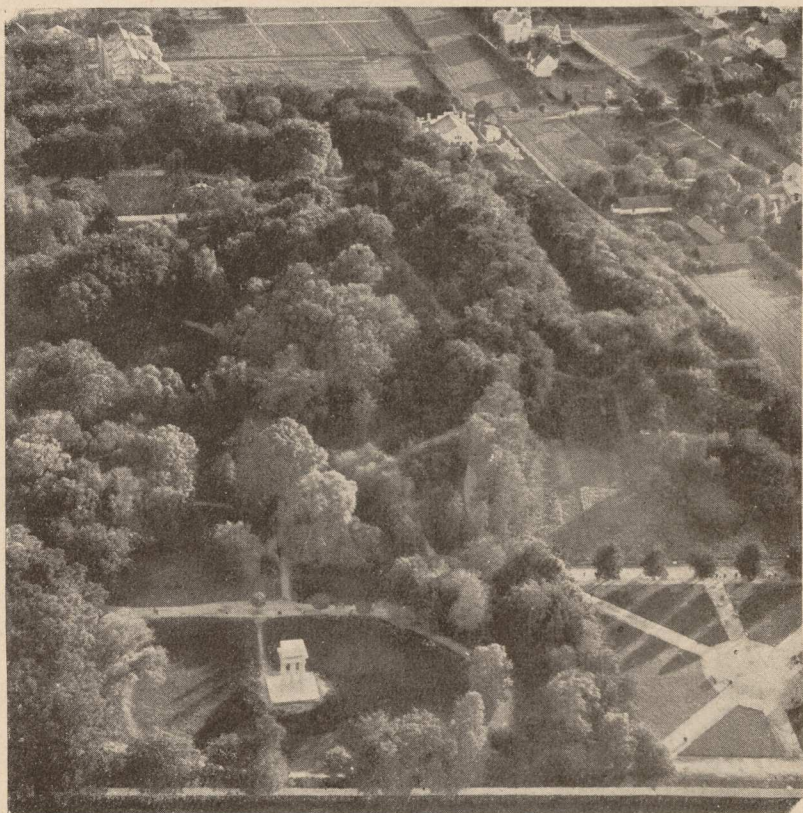
jego sławnych później wychowanków: historyka Szujskiego i pierwszego poety romantyzmu polskiego Brodzińskiego. W gimnazjum tem znajduje się skromne archiwum szkolne. Wyróżniają się jeszcze szkoła żeńska im. Konopnickiej swem pięknem otoczeniem i wyglądem zewnętrznym, oraz gimnazjum III, zbudowane w r. 1904, imponujące wzorową czystością i otaczającym je ślicznie utrzymanym ogrodem, stanowiącym żywy gabinet botaniczny zakładu.

Nowe seminarjum żeńskie im. św. Kingi przy ulicy Tertila, wedle wymogów nowożytnej higieny budowane.

Szkoła ogrodnicza z obszernym i pięknym, godnym zwiedzenia ogrodem warzywnym i sadem, zwracająca nadto uwagę kwietnikami od strony ulicy gen. Bema założonemi.

Ogółem są w Tarnowie 3 gimnazja męskie, 2 żeńskie

seminarium duchowne dla alumnów, 1 seminarjum naucz. męskie, 3 żeńskie, szkoła handlowa, szkoła zawodowa żeńska i szereg szkół powszechnych.

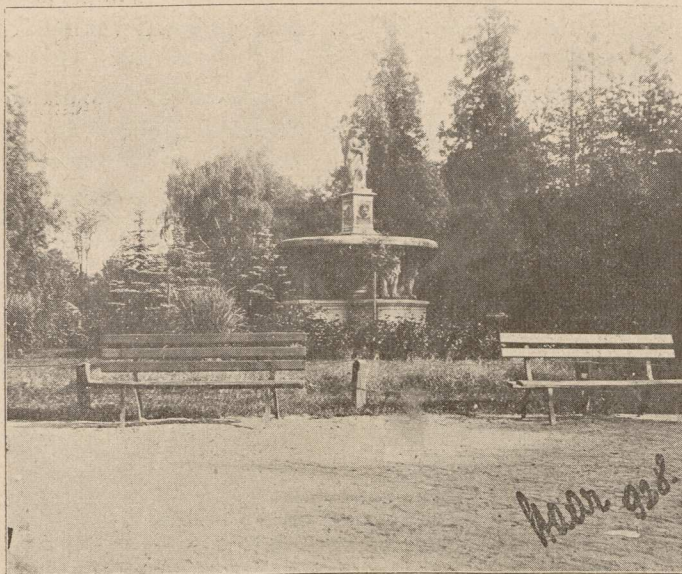
Ogród miejski wraz z mauzoleum z lotu ptaka
 Stadtpark und Mausoleum des General Bem
 Le jardin et le mausolée du général Bem

Urządzenia i przedsiębiorstwa miejskie. Okresem ich rozwoju były czasy przedwojenne, a teraz znowu ostatnie lata przyniosły wiele na tem polu.

Ulice: Goldhammera, Konarskiego oraz św. Marcina, mogą być wzorem dla bruków miejskich. W tym względzie

budownictwo trzyma się zasady, by wykonywać wąskie, trwałe jezdnie i szerokie, wygodne chodniki, jak to szczególnie na ulicy Pocztowej i gen. Bema zaprowadzono; ulice obsadza się drzewkami.

Ogrody miejskie mają na swym czele ogród strzelecki. Stare drzewa i piękne aleje, oraz wodotrysk już oddawna

Fontanna w Ogrodzie miejskim — Springbrunnen im Stadtpark
Fontaine au parc

uczyniły go najmiłszem miejscem spacerowem Tarnowian.

Teraz przybyło jeszcze **mauzoleum Generała Bema**, Tarnowianina, sławnego bohatera powstania z roku 1831, walk węgierskich o wolność 1848 r., oraz baszy tureckiego.

Złączyły się te trzy narody, by uczcić pamięć generała.

Mauzoleum, położone w środku pięknego stawu, wykonane jest wedle planów prof. Szyszko-Bohusza z Krakowa, w stylu neo-klasycznym, a piękne otoczenie dodaje mu wiele uroku.

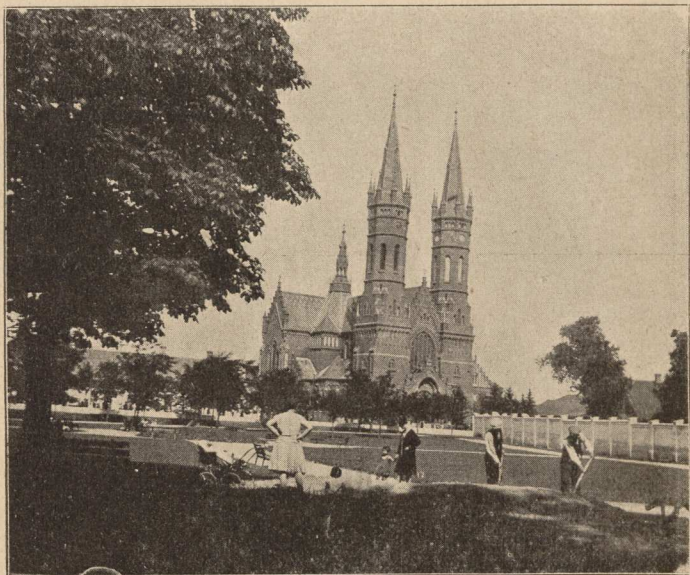
Na sarkofagu znajdują się daty odnoszące się do generała i napisy w trzech językach: polskim, tureckim i węgierskim.

Napis węgierski brzmi:

„Bem Apó a magyar szabadságharc legnagyobb hadvezére—1848-1849“, co znaczy: „Ojczulek Bem, węgierskiej wolności największy obrońca“. Napis ten dowodzi najlepiej przywiązania Węgrów do tego wielkiego syna Polski.

Planty obok dworca są wspaniałym miejscem wypoczynku dla przejezdnych. Część ich północna kąpie się latem w promieniach słońca, reszta zacieniona drzewami, daje schron przed upałem.

Tuż obok wykonano mur z reklamami świetlnymi, a miasto czerpie z niego wcale pokaźny dochód.

Kościół XX. Misjonarzy i planty — Missionarkirche
L'église des Missionnaires

Piaskówka, to nazwa przyszelego parku, położonego 2 km. na północ od miasta, dzisiaj już zalesionego.

Nowy cmentarz katolicki, bardzo obszerny, głęboko niwelowany, tyleż co Piaskówka odległy jest od miasta.

Pomniki: prócz wspomnianych przed gimnazjum I, jest

jeszcze na placu Kazimierza W. pomnik Mickiewicza, dłuta artysty rzeźbiarza Błotnickiego.

Przedsiębiorstwa miejskie. Elektrownia, do której niejednokrotnie zajeżdżają wycieczki studentów politechniki, posiada piękną halę maszyn o 4-ch motorach Diessla, w tem jeden 800 Hp, instalowany w roku 1927.

Elektrownia darzy prądem miasto i dworzec, porusza tramwaj miejski, a gdy P. F. Z. A. będą gotowe, ma służyć tylko do przemiany prądu stamtąd płynącego.

Tramwaj miejski (1 linja) założono w roku 1910.

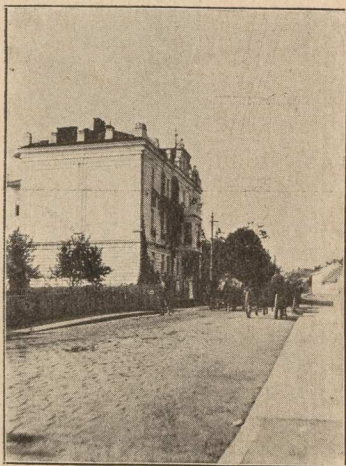
Gazownia — połączona z koksownią i wytwórnią amoniaku rozwinęła się znacznie po wojnie.

Wodociąg miejski. Zdale widoczny jest piękny zbiornik, wznoszący się na wzgórzu Lipie (2 km) przy drodze do Dąbrowy. — Stacja pomp, która czerpie wodę z Dunajca, znajduje się w Świerczkowie. Urządzenia wodociągowe w Tarnowie są pierwszorzędne, woda doskonała. Administracja mieści się w pięknym budynku, zwanym „białym domem“ opodal elektrowni, przy ulicy Konarskiego.

Rzeźnia miejska, do której budowy przystąpiono w r. 1927, rozłożyła się obok Piaszkówki, na drodze klikowskiej. Ubój bydła ma tam wynosić 300 sztuk dziennie. Rzeźnia zaopatrzona będzie w chłodzię, restaurację na miejscu i t. d. Wykończenie rzeźni nastąpi w roku 1929 pod jesień.

Hala targowa dla sprzedawców wiejskich ma być wzniesiona w najbliższym roku, oczywiście z uwzględnieniem najnowszych zdobyczy technicznych.

Miejskie domy mieszkalne, których celem zapobieżenie

„Biały Dom“

Widok z lotu ptaka — Stadt aus der Vogelperspektive — Perspective de la ville á vue d'oiseau
 (Na ilustracji tej wyraźne stare miasto, z ul. Wałową na miejscu, gdzie dawniej były mury, z Rynkiem, Ratuszem i Katedrą)

choć w części — powojennej nędzy mieszkaniowej, znajdują się przy starej targowicy.

W tym samym celu wybudowano wraz z Krak. Spółką Mieszk. 3 domy 2 piętrowe, obok remizy tramwajowej.

Autobusy miejskie kursują wokół miasta. Jeden z nich jeżdżący do Dunajca 43 osobowy, przedstawia się naprawdę okazale. W najbliższej przyszłości ilość autobusów wzrośnie.

INSTYTUCJE SPOŁECZNE

Kasa Chorych mieszcząca się we własnym budynku, liczy około 27.000 członków. Po wojnie, wskutek przymusu ubezpieczeniowego, przeprowadziła u siebie nowożytnie wozowe urządzenia lecznicze. Ma swą filję w P. F. Z. A.

Szpital powszechny boryka się z trudnościami ze względu na nawal zgłoszeń. Służy miastu i powiatowi.

Szpital żydowski przewyższa znacznie wyposażeniem szpital powszechny, posiada wzorową salę operacyjną i rentgenologiczną.

PRZEMYSŁ I HANDEL

rozwinęły się w Tarnowie bardzo żywo. Charakter handlowy miasta rzuca się w oczy zwiedzających, a jednak najważniejsze jego ośrodki są ukryte.

Jest bowiem Tarnów nadewszystko miastem domowego przemysłu krawieckiego.

W drobnych warsztatach chałupników, pracujących w otoczeniu kilku czeladników już przed wojną wyrabiano konfekcje, rozsyłaną później na całą Małopolskę; nawet na Bałkan wędrowały tutejsze wyroby.

Obecnie stworzono także kilka większych domów konfekcyjnych. Przykładem 2 piętrowy dom Firmy Ketz, obok poczty, zakłady Wurzla i Daara przy ulicy Konarskiego, oraz braci Braun w hotelu „Bristol“.

Handlowo jest Tarnów filją Bielska, a obecnie i Łodzi, dla całej Małopolski.

Tradycyjnym również dla Tarnowa był handel winem, tutaj mieściły się wielkie piwnice (n. p. ul. Katedralna 5),

do których kupcy zwozili wino z Węgier i stąd rozchodziło się ono po Polsce.

Dziś handel ten znacznie podupadł; jest zato w Tarnowie szereg wytwórni win owocowych.

Skoro jesteśmy już przy przemyśle i handlu z napojami alkoholowymi, to wspomnieć należy o wielkiej rafinerji spirytusu i octu, oraz fabryce wódek Schwanenfelda.

Wreszcie wymienimy browar X. Sanguszki, wyrabiający znane w handlu piwo tarnowskie.

Przemysł ceramiczny rozwinął się znacznie dzięki obfitości surowca. Dachówki z Tarnowa idą aż na Pomorze.

Ten dział przemysłu reprezentują: Cegielnia W. Bracha, cegielnia „Konstancja“ X. Sanguszki, oraz „Tarnowianka“ i kilka innych.

Opodal pierwszej z nich znajdują się zakłady garbarskie, wyposażone w najnowsze maszyny, a obok „Tarnowianki“ fabryka drutu i gwoździ S. Safiera.

Młyny parowe Schanzerów osiągają dzienny przemiał w wysokości 10 wagonów.

Prócz tych olbrzymich zakładów młynarskich jest jeszcze młyn X. Sanguszki „Roman“ oraz młyn Dagnana, przy ul. Lwowskiej,

Poza miastem obok wsi Klikowej znajdują się olbrzymie tartaki „Polskiego Dębu“, a w mieście przy kolei tartak, fabryka mebli i kopyt szewskich, jedna z niewielu w kraju.

Jest również w Tarnowie szereg zakładów drobniejszych, rozszerzających swą działalność na okolicę a nawet i dalej.

I tak: drukarnie tutejsze, a w pierwszym rzędzie stara firma wydawnicza Z. Jeleń, zaspakajają potrzeby kilku miast okolicznych; sztuka drukarska w Tarnowie stoi na równi ze stołecznymi zakładami.

Podobnie aż po Krynicę i po Wisłę rozciągnęły swą działalność przedsiębiorstwa budowlane, z tych biura inż. Müllera, pod którego kierownictwem powstał gmach nowego sądu; inż. Okonia we wzorowo urządzonej własnym domu, oraz arch. Mikosia — rozwijają najsilniejszą działalność.

Bogata w plony rolnicze okolica, utworzyła dwie spółki

handlowe, a to „Plon“, oraz Składnicę Kółek Rolniczych, obie te firmy posiadają wielkie magazyny.

Wśród sklepów znajdziemy wszystkie działy handlu, oraz zastępstwa wszystkich niemal poważniejszych firm handlowych.

Targi odbywają się w Tarnowie co wtorek i piątek, a wtedy place wypełniają się wozami i przybierają ożywiony wygląd; konie, świnie, drób — jesienią zaś zboże, owoce i pasza dowodzą bogactwa okolicy, wypełniają się wagony ładunkiem bydła, a nadewszystko kwitnie handel jaj i gęsi, którego bardzo ważnym ośrodkiem jest nasze miasto.

Rozwój handlowy wskrzesił rozwój komunikacji autobusowej. Na placu „Pod Dębem“, obok ulicy Wałowej stoi codziennie przeszło 30 wozów, a linje autobusów idą aż do Krakowa, Rzeszowa, Liska nad Sanem, Krosna, Tarnobrzega, Krynicy, Kielc, a nawet Łodzi.

ŻYCIE KULTURALNE

skupia się w Towarzystwach; w T. S. L., posiadającym bibliotekę o 20.000 tomów i własne kino przy ul. Staszica, z największą w mieście salą, służącą zarazem do urządzania akademij, koncertów i t. d.; w Sokole I-szym i II-gim, z których I. posiada obszerny gmach ze salą gimnastyczną, służącą na salę teatralną, gdzie dzięki ostatnim przeróbkom sali, mieści się stały teatr amatorski, zorganizowany przez ruchliwe Towarzystwo Muzyczne, mające swą siedzibę w gmachu Kasy Oszczędności.

Podobnem Towarzystwem wśród żydów jest Tow. Dram. „Muza“, mające za sobą tradycję wielu udanych występów i własną scenę w sali „Safa Berura“, gdzie również mieści się biblioteka żydowska Tow. Sifria-Amavit.

Prócz tych wielką ruchliwość wykazuje Tow. Uniwers. robot. (T. U. R.) w sali Domu robotniczego, przy ulicy Goldhammera 83.

Towarzystwo Młodzieży Polskiej w starych budynkach obok katedry, tamże związek strzelecki, zw. legionistów itd.

Wśród młodzieży szkolnej, Związek harcerski, **gdzie najlepiej udać się o przewodnika po mieście, dla wycieczek**

krajoznawczych. Adres: Gimnazjum III. W czasie wakacji tercjan tego gimnazjum wskaże adres.

Dla dopełnienia obrazu podajemy, że w Tarnowie wychodzi obecnie aż 6 tygodników, z tych poważniejsze są: „Hasło” (Wałowa 19), „Słowo Tarnowskie” (św. Anny 5), oba na gruncie współpracy z rządem; chrześcijańsko-demokratyczny „Nasz Głos” (ul. Piłsudskiego) i syjonistyczny „Tygodnik Żydowski” (ul. Godlhammera).

Fragment dawnego przedmieścia

ŻYCIE TOWARZYSKIE

inteligencji miejscowej skupia się w Tow. Kasynowem, rozporządzającym pięknym i wytwornym lokalem w Kasie Oszczędności. Tamże znajduje się okazała sala lustrzana na bale i reprezentacje. Mieszkaństwo gromadzi się latem głównie w Tow. strzeleckim, posiadającym własny budynek i strzelnicę w ogrodzie miejskim, stąd strzeleckim nazwanym.

Kupcy żydowscy zbierają się głównie w Kole kupiec-

kiem (Hotel City), oraz w zrzeszeniu kupieckim (hotel Sol-dingera).

Wiezorami życie towarzyskie przenosi się do kawiarni (koncert u Skolimowskiego i trwające do godziny 1-szej dancingi w „Secessji“). — Później otwarta jest tylko restauracja na dworcu.

Promenada co wieczora na ulicy Krakowskiej i Wałowej aż po Kasyno; w lecie w ogrodzie miejskim i na ul. Piłsudskiego.

ORGANIZACJE SPORTOWE

Pozostalibyśmy poza prądem czasu, gdybyśmy nie wspomnieli o ośrodkach wychowania fizycznego.

Skupia się ono na boiskach sportowych. Są to: park sportowy Sokoła I. obok dworca kolej., z trybuną, z kortami tenisowymi, boiskiem piłki S. K. S. „Tarnovii“ i bieżnią.

Wzorowe korty tenisowe oraz kręgielnie Ż. T. G. S. „Samson“ przy ul. Piłsudskiego. Na kortach tych w zimie urządzona jest ślizgawka.

Boisko piłkarskie tego towarzystwa znajduje się za ogrodem szkoły ogrodniczej.

Boisko K. K. S. „Metal“. Ćwiczy tam głównie młodzież robotnicza i jej pracą wzniesione zostały trybuny, altana, kręgielnie, oraz urządzenia sport. Mieści się ono obok warsztatów kol.

Wreszcie u wylotu ul. Tertila, boisko TS. Żyd. Młodz. Sport.

W budowie jest boisko T. S. „Jutrzenka“ (robotnicy żydowscy), opodal wspomnianego boiska ŻTGS. „Samson“.

W każdą niedzielę urządzają te towarzystwa rozmaite zawody.

W planach komitetu powiat. jest budowa stadionu przy ulicy Gumniskiej, a realizację tego planu już rozpoczęto.

Ma to być stadion reprezentacyjny, który ma pomieścić także i pływalnię. — Na gruntach X. Sanguszki znajduje się doskonały tor wyścigowy.

W ten sposób przedstawiliśmy Tarnów obecny, w którym ośrodki fabryczne skupiają się od południa i zachodu. północna zaś strona jest już dzisiaj dzielnicą will, a i dalej pójdzie jej rozwój w tym kierunku.

Jak miasto z bajki, powstaje niedaleko Tarnowa na północ od linii kolejowej wiodącej do Krakowa w kotlinie jaką tworzy Biała i Dunajec, Państwowa Fabryka Związków Azotowych.

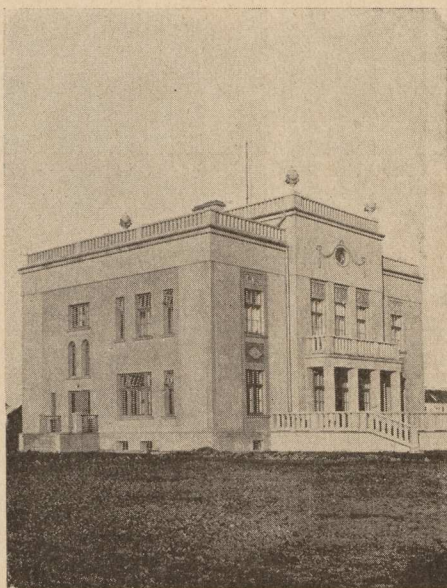
Nieśpotykanie zaiste w Polsce wypadek, bo skoro dotychczas nowe fabryki powstawały przeważnie w ten sposób, że do już istniejących obiektów dobudowywano nowe, tutaj, w miejscu gdzie jeszcze w roku 1927 rozciągało się szczere pole, powstaje gęstwa budynków, wreszcie praca i coraz to nowe gigantycznych rozmiarów rosną obiekty.

Stąd nader ciekawą rzeczą, zwiedzenie tych fabryk w budowie.

Iście amerykański pośpiech, przypominający obrazki z życia poszukiwaczy złota.

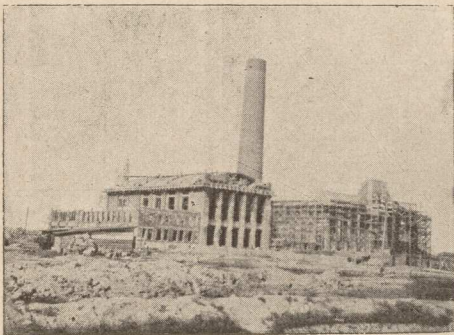
Oto szereg dawnych wiejskich chałup. Wyłamano z nich przednią ścianę i przetworzono na bufety. Kilkanaście tych prowizorycznych restauracyj zapełnia się ciżbą robotników, gdy syrena dyrekcji zwalnia 6.000 pracujących.

Wykończony kompleks składać się będzie z domów mieszkalnych, wystawionych od strony południowej, pośród

P. F. Z. A. „Dyrektorówka“

których, jakgdyby prowadząc, stoi na czele „dyrektorówka“, piękny nowożytny pałacyk. W domach znajdują pomieszczenie urzędnicy i fachowi robotnicy fabryki.

P. F. Z. A. w budowie

Aleja Prezydenta Mościckiego oddziela budynki mieszkalne od fabryki. Ta zaś budowana jest w ten sposób, że kolejno ku północy stoi rząd hal i budowli fabrycznych, podczas gdy na zachód od nich, oddzielone drogą ciągną się zbiorniki, chłodnie i pomocnicze budynki.

Fabryka produkuje przetwory azotowe, ciągnąc azot z powietrza względnie z wody, którą doprowadzono do fabryki specjalnym kanałem od Dunajca, a której zużycie wyniesie 1.200 m³ na godzinę.

Proces przetwarzania, do którego dostosowane jest rozmieszczenie kolejnych budynków, rozpoczyna się w budynku generatorów, gdzie wytwarza się gaz wodny.

P. F. Z. A. w budowie

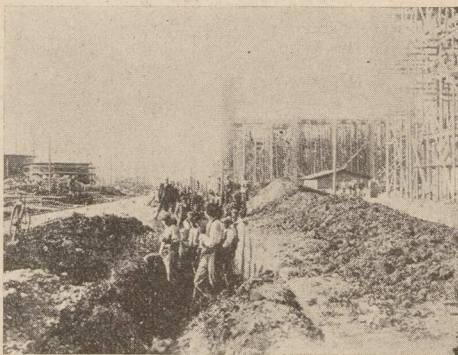
Po oczyszczeniu tegoż, przerabia się go następnie w budynku konwersji na wodór, a potem, w wielkim gmachu syntezy uzyskuje się zeń amoniak.

Nie koniec na tem, bo jeszcze później przy użyciu bardzo zawiłych i dla niefachowców ciężkich do objaśnienia

sposobów, wytwarza się z amoniaku, kwas azotowy, azotan amonowy i siarczan amonowy.

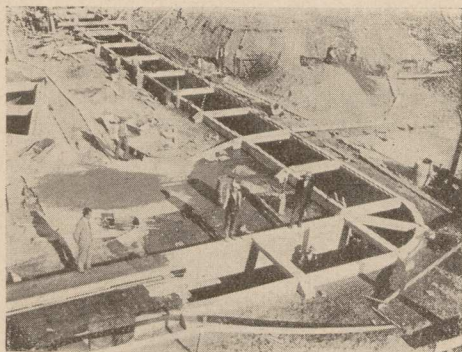
Potęźnie wyglądają okazałe zbiorniki dochodzące do pojemności 300.000 m³, uwagę zwiedzającego zaabsorbują nade wszystko dwa olbrzymie kominy, z których każdy ma 114 m. wysokości; są one najwyższymi w Polsce.

Wielki budynek, z którego sterczą ku niebu te olbrzymy — to elektrownia, której wydajność dochodzi do 25.000 kilowatów na godzinę, a której piece ogrzewane będą miałem węglowym.

P. F. Z. A. w budowie

Jasna rzecz, że tak olbrzymia fabryka musi posiadać odpowiednie urządzenia pomocnicze, pośród których i dworzec towarowy, pięciokrotnie większy od dworca w Tarnowie.

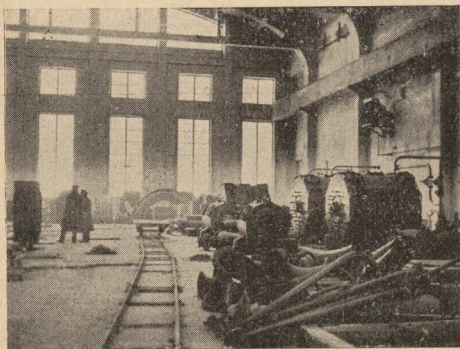
P. F. Z. A. Budowa kanału

Zakłady te powstały dzięki inicjatywie Prez. Rzeczypospol. Prof. Inż. Mościckiego, którego systemy produkcji znakomicie wyspecjalizowane,

w fabryce tej znalazły pełne zastosowanie.

Wykonawcą tych planów i pierwszym dyrektorem fabryki był śp. Dr. Inż. Tadeusz Zwiłocki, któremu jednak śmierć przedwczesna nie pozwoliła oglądać końcowych rezultatów Jego wysiłków.

Dojazd do fabryki: koleją do przystanku (3 minuty jazdy), stąd 5 minut pieszo. Gościńcem krakowskim ze

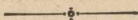

P. F. Z. A. Montaż maszyn

Zwiedzać fabrykę można jedynie za uprzednim pozwoleniem dyrekcji.

zbożeniem zaraz za mostem na Biale (5 km). Droga w przedłużeniu ulicy Chyszowskiej przez prowizoryczny most na Biale, (droga zła, 3 km). W przyszłości będzie to droga zasadnicza.

Autobusy kursują co godzinę z placu przed kinem „Apollo“.

OKOLICA

Pod względem krajobrazowym i turystycznym tylko okolica na południu górzysta, posiada większy urok.

Już zaraz góra św. Marcina (384 m.) oraz okoliczne jary i łożiska kryją w sobie bardzo wiele piękna.

Kościółek na górze św. Marcina – Alte Kirche auf St. Martinsberg
Vieille église au monte St. Martin

Położony na samym szczycie drewniany kościółek w otoczeniu lip, ma swoją odrębną historję. Już w przedhistorycznych czasach była tam niewątpliwie gontyna słowiańska.

Wedle podań – „przyniosła go woda”.

Miał tu nauczać św. Wojciech a król Bolesław Śmiały miał się tutaj zatrzymać w swej ucieczce na południe.

Dzisiaj mieści się tam oryginalny łańcuch drewniany z takąż kłódką, rzekomo nie do otwarcia, wykonany przez ślepego pasterza.

Tam gdzie dawniej wznosił się zamek, dziś ruiny kryją się pod ziemnym kopcem, tak że znać tylko resztki murów.

Dalsze wycieczki, to łańcuch za Tuchowem ciągnących się gór od **Dobrotyna** nad Ryglicami aż po **Brzanę** (518 m.), który przejść można szczytową drogą (dojazd do stacji Siedliska).

Niemniej piękną jest **droga górską** z Pleśny na Wał (znaki czerwono-białe).

Z tego szczytu droga rozgałęzia się, prowadząc jednym ramieniem na południowy wschód (znaki jak poprz.) do toru kolejowego, drugim na zachód do Zakliczyna, a stąd przez most do melsztyńskiego zamku.

Z drogi tej zboczyć można na cmentarz w Szczepanowicach, gdzie na szczycie wzgórza pochowanych jest obok obelisku (12 m. wysoki) kilka tysięcy żołnierzy, pamiątka ofenzywy nad Dunajcem (r. 1915).

Pośród wielu pomniejszych cmentarzy, w tych okolicach licznie rozrzuconych, relikwią narodową niejako jest cmentarz w Łowczówku, gdzie w roku 1914, w dzień wilji i w dni następne padło 80 kilku legionistów pierwszej brygady.

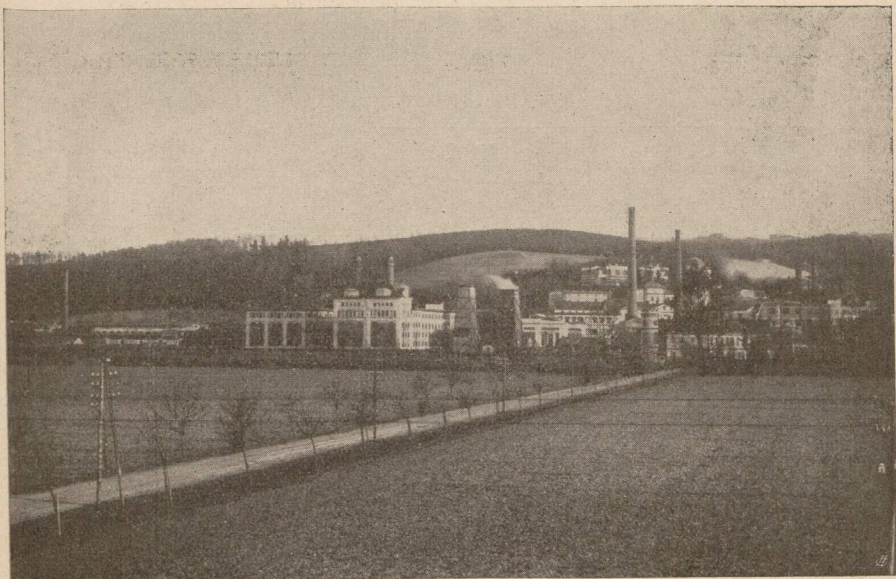
Obok Ciężkowic znajdują się **kamieniołomy**, gdzie można doskonale ćwiczyć górką wspinaczkę, a obok Grybowa samotny **Chełm** widokowo nader interesująca góra, w zimie i w lecie godna odwiedzin.

DROGI AUTOMOBILOWE.

Tarnów znajduje się na drodze automobilowej ze Lwowa do Krakowa, — na tejże drodze dalej ku wschodowi znajduje się miasteczko Pilzno z pięknym kościołem średniowiecznym, o kamiennym białym ołtarzu. Na wschód ku Krakowowi — Wojnicz odległy o 11 km.; Brzesko ze znanym i w pobliżu położonym Okocimem, w którym obok starego kościółka na górze zwiedzić należy sławny Browar Okocimski barona Jana Götza.

Browar ten zajmuje przestrzeń 60 hektarów ziemi, ma własną stację kolejową i doskonale nowożytnie urządzenia.

Wspaniała warzelnia z olbrzymimi mosiężnymi kotłami, tak wielkimi, że jedna warka daje 32.000 litrów piwa, pneumatyczna słodownia, gdzie jęczmień w sód się przerabia w warstwach grubych na jeden metr, specjalne maszyny do obracania tegoż srodu, kolosalne kadzie fermentacyjne budowane z żel-betonu pojemności do 1000 hl., kufy, a specjalnie ostatni krzyk techniki, kufy aluminiowe, warsztaty bednarskie,

Okocim

potężna elektrownia o sile 1400 H. P. wywierają na zwiedzającym wrażenie podziwu nad energją właściciela, tak, że poznanie tegoż browaru jest najlepszą zachętą do konsumpcji tego piwa, którego produkcja maksymalna wynosi 300.000 hl. rocznie.

Zwiedzić browar dzięki uprzejmości Zarządu łatwo, na miejscu znajduje się restauracja, a okolica zachęca wprost do wycieczki automobilowej w te strony.

Od drogi głównej Lwów — Kraków odłącza się w Tarnowie szlak na północ ku Wiśle, Szczucinowi i Kielcom, którym można jechać z Warszawy najkrótszą linią do Krynicy, a który w przyszłości stanie się główną trasą łączącą środek Polski, przez Tarnów, z jej letniskami (Krynica, Szczawnica, Krościenko, Zakopane).

Na południe jechać można z Tarnowa przez Tuchów, (nasze miejsce odpustowe z klasztorem, posiadającym cudowny obraz Matki Boskiej), Grybów do Krynicy. Droga od Grybowa do Krynicy bardzo piękna, z Tarnowa do Grybowa dobra, ale krajobrazowo mniej urozmaicona. Piękniejszą od niej, jest droga przez Wojnicz wzdłuż Dunajca, do Sącza.

Zaraz na południe od mostu w Zgłobicach znajduje się

ciekawa odkrywka geologiczna odsłaniająca szereg pofalowanych warstw.

Obok drogi, trzymającej się od Wojnicza brzegów Dunajca, znajdują się w dalszym jej ciągu:

Ruiny Zamku Melsztyńskiego, sterczące dumnie na stromej górze w otoczeniu przepięknego lasu szpilkowego, dziś już zgryzione bardzo przez ząb czasu, z widoczną zdaleka basztą i szczątkami murów. Stare, niejedną

Figura opodal Zakliczyna

legendą ubrane zamczysko. — Widok z niego cudowny na przemodrą wstęgę Dunajca i okoliczne osiedla.

Zamek ten założony został w tym samym mniej więcej czasie, co i zamek tarnowski, przez tegoż również, co i tamten wzniesiony Spicymierza z Melsztyna.

W pobliżu Lusławice z dworkiem, gdzie wywczaszy letnie stale zwykł spędzać znany malarz, Jacek Malczewski; opodal kilka pamiątek po arjanach polskich, którzy w XVI wieku w stronach tych w znacznej liczbie się znajdowali.

Przy drodze gminnej grób Faustyna z Soczyna znacznie zniszczony z trzema kamieniami grobowca, co do których krąży wieść, że ilekroć je w jakimkolwiek celu wynoszono z grobowca, dwie czarne postacie zjawiały się nocą i kamień wracał na swe pierwotne miejsce.

Pozostały również ślady klasztoru i zboru arjańskiego, a przy drodze z Lusławic do Wróblowic w chacie chłopskiej ślad wejścia do jakiegoś korytarza podziemnego, którego jednak zabobonny chłop odkopać nie pozwala.

W Zakliczynie stary klasztor Reformatów z licznymi obrazami i kronikami a dalej wzdłuż drogi naddunajeckiej, od której właśnie zboczyliśmy:

Baszta czchowska. Ślad dawnego zamku na wzgórzu położonem obok starego miasteczka Czchowa.

Potężna baszta mocno zniszczona, również z pięknym widokiem na okolicę oraz położone opodal stare miasteczko.

Pnie się droga dalej poprzez wspaniałe serpentyny koło rożnowskiego przełomu Dunajca i ruin zamku do Rożnowa, skąd Barbara z Rożnowa do Tarnowa przybyła, wreszcie opada w serpentynach do Dunajca i przez stary kryty drewniany most tuż nad brzegiem Dunajca wchodzi w ulice Nowego Sącza.

Stąd drogi automobilowe do Krynicy, Szczawnicy, Krościenka, Nowego Targu i Zakopanego.

Dokładnego przewodnika po tych okolicach brak, w wydawanej przed wojną „Tece Konserwatorów“ znaleźć można bardzo wiele danych co do zabytków w okolicach Tarnowa, aż po stary i cenny zabytkowo Biecz rozrzuconych.

Wszelkie artykuły sportowe

Maszyny do pisania

i ich części składowe

Przybory kancelaryjne i szkolne

kupuje cały Tarnów i okolica we firmie

„START“

A. STRONCZAK

Ul. Wałowa L. 4

Wzorowa wystawa! Rzetelna obsługa!

Ceny niskie!

Zamówienia na prowincję odwrotną pocztą

Najlepiej!

Najtaniej!

ZYGMUNT JELEŃ • TARNÓW

Drukarnia

ULICA WAŁOWA L. 4

Telefon 311

Wykonuje starannie
i gustownie wszelkie
roboty w zakres tejże
wchodzące po cenach
:: umiarkowanych ::
i na czas oznaczony

Księgarnia

PLAC KAZIMIERZA W.

Telefon 379

Posiada stale na skła-
dzie obfity sortyment
książek i podręczników
szkolnych oraz dzieł ze
wszystkich gałęzi pi-
śmiennictwa polskiego

„TEX”
ul. Targowa L. 1

Wielki wybór
materiałów – towarów
bławatnych i tekstylnych

Ceny niskie

„KOTWICA“ (ANKER)

Rachunki bieżące:
 Powsz. Bank Związk.
 Oddział w Tarnowie;
 Bank Gosp. Krajowego
 Oddział w Tarnowie;

Rachunek żyrowy:
 Bank Polski, Tarnów
 Telefon Nr. 204

Powszechne Akcyjne
 Towarz. Ubezpieczeń
 we Wiedniu

Rok założenia 1858

Dyrekcja na Małopolskę
 pod kierownictwem
 Dyr. I. Eisena w Tarnowie

Konta czekowe:

Poczt. Kasa Oszczęd.
 Warszawa Nr. 148.319,
 Poczt. Kasa Oszczęd.
 Kraków Nr. 405.286
 Poczt. Kasa Oszczęd.
 Wiedeń Nr. 29.231

Adres telegr.:
 Anker Eisen - Tarnów

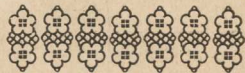

Obcy mieszkają tylko

Hotel Polski

naprzeciw Dworca kolej.

☙ Telefon Nr. 45 ☙

Biuro Budowlane arch. Michała Mikosia

Wszelkie budowy, remonty,
plany, kosztorysy i t. d.

uskutecznia
po cenach konkurencyjnych
i na dogodnych warunkach

Biuro architektoniczne i budowlane inż. Edwarda Okonia

Tarnów, ulica Żabnieńska L. 4a

wykonuje plany, oszacowania i budowy kościołów, szkół, domów mieszkalnych, domów handlowych, zabudowań fabrycznych i gospod. na dogodnych warunkach zapłaty

Kupuj tylko to, co polskie!

Galanterja i towary bławatne
tylko we firmie

Władysław Steindel

Zwiedzając Tarnów, odwiedź moją wystawę, a przekonasz się, że największy wybór krawatek, laszek, koszul, płócien, rękawiczek, pończoch i t. d. jest w moim sklepie

przy ul. Krakowskiej 27 Telefon 424

Odwiedziny magazynu nie obowiązują do kupna

✻ Ceny najniższe ✻ ✻ fachowa obsługa ✻

Maria Dróżyńska

Tarnów, ulica Krakowska L. 3

**Wytwórnia
i sprzedaż wędlin**

Poleca codziennie świeże wędliny

Zakład plisowania

(metodą francuską), gufrowania,
merezkowania oraz endlowania.
Zakład rysowniczy i hafciarski

A. Freifeld, Lwowska 42

Mieszkanie: Lwowska 14

ZNANA W CAŁYM PAŃSTWIE CHEM. PRALNIA, FARBARNIA i PLISOWNIA

„TECZA“

CENTRALA W KRAKOWIE, UL. CZARNOWIEJSKA L. 71-74

FILJA W TARNOWIE, UL. WAŁOWA L. 29

Wykonuje wszystkie w jej zakres wchodzące roboty
ze znaną starannością

Pracownia obuwia Jakóba Nowaka

ul. Krakowska

wykonuje obuwie ortopedyczne,
do polowania — do konnej
jazdy i wszelkie w za-
kres obuwnictwa
wchodzące
roboty

Pracownia

stolarsko-rzeźbiarsko-złotnicza

Stanisława Kozła

**w Woli Rzędzińskiej
poczta Tarnów**

Wykonuje ołtarze, ambony i ro-
boty kościelne

TOBIASZ BLEIWEISS

RYNEK 4 (PASAŻ TERTILA)

Handel naczyń kuchennych i to-
warów żelaznych. Wielki wybór
okuć meblowych i różnego ro-
dzaju karniszy mosiężnych do fi-
ranek oraz wagi stołowe i dzie-
siętne w różnych gatunkach

STANISŁAW BIS

PRACOWNIA OBUWIA

Pasaż Tertila

Specjalista robót skórza-
nych i gumowych

Kalosze Śniegowce

Zakład
malarstwa dekoracyjnego
Roman Turkowski
ul. Nowy Świat 14

Wykonuje wszelkie roboty w zakres malarstwa i pokostnictwa wchodzące
Robota solidna Ceny przystępne

Na raty! Ważne dla Pań!

A. NOWAK

Upraszam łaskawie odwiedzić mój
magazyn konfekcji damskiej
i przekonać się, że jedynie naj-
tańsze źródło zakupu konfekcji
damskiej najnowszych modeli pa-
ryskich i wiedeńskich z własnego
wyrobu — to mój magazyn

w Pasażu Tertila

Ceny nadzwyczaj niskie!

ARTUR POPPER

ROK ZAŁOŻENIA 1902

Odnaczona złotym medalem
w Paryżu w r. 1908

CHEMICZNA PRALNIA

FARBIARNIA i PLISOWNIA

Centrala: ul. Krakowska 61

Filja: ul. Wałowa 11

Telefon 187 ☎ Telefon 187

Autoryzowany

ARCHITEKT CYWILNY
Inż. JAM MÜLLER

Biuro architektoniczne

CARŃÓW

ulica Rogoyskiego

Willa Ludomiła

TELEFON

nr. 156

TELEFON

nr. 156

Piwiarnia Okocimska

Jana Kopycińskiego

ul. Krakowska 47

poleca

smaczne obiady i kolacje

W. RUBIN
i S. DÜRST

Hurtowny handel jaj

CARŃÓW

Adres telegr.: LHBOR

Tel. 182 ☎ ☎ Tel. 182

Aleksander Lubasch

Handel owoców południowych, jarzyn i ziemiołdów

Tarnów, ul. Szeroka L. 2

Bolesław J. Becker

(dawniej J. Pankiewicz)

Plac Kazimierza Wielkiego 3

Poleca: wszelkie towary ko-
zyenne, delikatesy oraz wina
i koniaki. Piwo okocimskie.

Sala i separatka dla gości!

Otwarte do godz. 11 w nocy

HOTEL SOLDINGER

Tarnów, Goldamera 1 a
Tel. 255

Poleca pierwszorządne pokoje!
Wielka sala na wesela i zabawy

Urządza się ucztę weselne!
Ceny umiarkowane

Maurycy Korn

Handel delikatesów, owoców i cukrów.
TARNÓW - KRAKOWSKA L. 3

Poleca w wielkim wyborze:
Wyborowe sery zagraniczne
i krajowe, sardynki francus-
kie — włoskie — portugalskie,
konserwy rybne i owoce po-
łudniowe. Czekolady, cukry,
:-: bombonierki, herbatniki :-:

Codziennie świeże masło deserowe

Cerata i Linoleum

Boruch i Markus Krischer

Tarnów - Plac Katedralny 7

Telefon Nr. 477

Wielki wybór krajowych
i zagranicznych wyrobów
pluszowych kilimowych,
szpagatowych ceratowych
i linoleumowych

Dywany, dywaniki, kapy na
łóżka i otomany, firanki,
story, portjery, serwety,
plaszcz gumowe, wycieraczki.

Ceny przystępne

Markus Wachsmann

Tarnów, ul. Wałowa 29

Handel śledzi i wyrób
:-: konserw rybnych :-:

Gwarectwo węglowe „Brzeszcze“

Tarnów, ul. Bernardyńska 19

Nr. telefonu 348

poleca węgiel doborowej ja-
kości, jakoteż koks i drzewo
:-: Ceny umiarkowane :-:

Fabryka cukierków
Herman Izraelowicz - Tarnów

Skład fabryczny ul. WAŁOWA 28

Tel. 103

Skład maszyn do szycia,
rowerów i gramofonów

M. BUKSPAN

Tarnów, Pasaż Tertila

Najlepsze maszyny do szycia.
Bezpłatne kursa kroju i haftu
Towar sprzedaje na dogodn.
ratach z 25-let. piś. gwarancją

OZJASZ KANAREK

Handel wódek, likierów,
rumu, win, miodu i spi-
rytusu 90⁰/₀

Tarnów, Pasaż Tertila

Na składzie likiery Baczewskiego

Izrael Osterweil

krawiec

W TARNOWIE, ul. ŁWOWSKA 7

Wykonuje roboty krawieckie we-
dle żurnali zagranicznych. Ma
zawsze na składzie najlepsze
towary angielskie i krajowe

Henryk Holländer

W TARNOWIE

Przedsiębiorstwo dla
dostaw materiałów bu-
dowlanych i eksport
drzewa. Fabryka wyrobu
sztucznych kamieni, po-
sadek ksyłolitowych
- oraz wyrobów betonowych -

G. Laufer

TARNÓW

UL. KRAKOWSKA L. 20

Pierwszorzędna praco-
wnia futer, wykonuje
wszelkie roboty kuśnier-
skie z własnych i dostar-
czonych materiałów

Ceny przystępne Wykonanie solidne

KONTA CZEKOWE:

P. K. O. Kraków Nr. 400.651

P. K. O. Warszawa Nr. 141.397

Telegramy:

Holländer, Tarnów, Lipowa

M. BIEGELEISEN

Towary modne i galanteryjne — Przybory do pisania
oraz specjalny wybór mydeł toaletowych i art. kosmet.

Tel. 283

Tarnów, ul. Krakowska 59

Tel. 283

Adam Paluch

dawniej

F. Leszczyński

Handel kolonjalny

-:- i restauracja -:-

W TARNOWIE

JAN WILCZYŃSKI

ul. Krakowska 7

Handel papieru i przybo-
rów do pisania. Albumy,
pamiątniki — Papiery li-
stowe — Ramy — Oprawa
obrazów

Geny konkurencyjne!

Władysław Wydro

Tarnów, ul. Krakowska 30

ELEKTRYCZNA

WYTWÓRNIĄ WĘDLIN

poleca doborowe wędliny

Dostawy hurtowne

Gustaw Reuer

dawniej G. Münz

Zakład krawiecki

ulica Wałowa 12

przyjmuje wszelkie zamó-
wienia według najnow-
szych żurnali z własnych
i dostarczonych materyj
po cenach przystępnych

CUKIERNIA
„SKOLIWOŃSKI“
TARNÓW

Od lat 40 istniejąca

Pralnia Warszawska

w Tarnowie, ul. św. Anny 14

przyjmuje wszelkie roboty
w zakres pralni wchodzące

Jan Rusarz

restauracja

ulica Żabieńska

poleca najlepsze obia-
dy, napoje, przekąski
zimne i gorące

Józef Hajdukiewicz

krawiec

ulica Urszulańska 3

Wykonuje wszelkie roboty
w zakres krawiectwa mę-
skiego wchodzące - wedle
najnowszych żurnali z wła-
snej i dostarczonej materji

Leon Schenkel

właśc. Izrael Schenkel

Tarnów, ul. Wałowa 37

Rok założenia 1883

Telefon 394

Fabryczny skład walizek i kufrów.
Towary galanteryjne, bielizna
damska, artykuły kosmetyczne,
wielki wybór pończoch, skarpetek,
rękawiczek, parasoli w najlepszych
gatunkach. Ceny bardzo niskie

Droguerja „Sanitas“

Skład materiałów aptecznych, przyborów fotograficz-
nych Perfumerje, oraz handel farb, artykułów
   i nowości gospodarskich

Franciszka Swarowskiego, Krakowska 22

Telef. 180 Adres telegr.: Droguerja „Sanitas“ Tarnów

PRACOWNIA

NOŻOWNICZO-SZLIFIERSKA

M. FONDYGA

Pasaż Tertila

Ostrzenie noży, brzytw, nożyczek, gi-
letek, noży taśmowych do materji, noży
introligatorskich i t. d.

Tanio! Specjalność! Tanio!
Naprawianie maszynek do mięsa, pry-
musów i t. d.

R. SCHIFF

UL. KATEDRALNA 5

Konfekcja damska

poleca płaszcze damskie, ko-
stjummy i płaszcze dziecięce
w najnowszych fasonach po
— cenach przystępnych —

WŁADYSŁAW BRATY

Tarnów, ul. Targowa 10

PIERWSZORZĘDNA

PRACOWNIA OBUWIA

Naprawa butów i kaloszy Ceny niskie

Pierwsza Tarnowska Fabryka

MYDŁA

W. REDERA i H. GOLDBERGA

ul. Starodąbrowska

poleca swe wyroby po cenach konkurenc.

Handel kolonjalny
Józef Berowski

poleca znakomitą
herbatę cejlońską

Henryk Wojtal

Handel korzenny
ul. Krakowska 23

Wielki wybór kawy, herbaty, kakao, cukrów, czekolady, herbatników, keksów, miodu pszczelego, soków, sardynek, świec stoł. i gospodarskich

„Wawel”

B. SCHEINOK
Krakowska 13

Specjalny skład koszul, krawatek i towarów galanteryjnych

Michał Sutek

restauracja

Handel delikatesów,
wódki i win

UL. KRAKOWSKA

**MŁYN PAROWY
DAGNANÓW**

PRZY UL. LWOWSKIEJ

Najtańszy i najlepszy przemiał mąki, kasz, otrąb i t. p.

Gustaw Augustyn

Skład papieru i przyborów szkolnych

Krakowska 15

Wielki wybór ram. — Przyjmuje się obrazy do oprawy, szybko
i tanio

APTEKA

im. Tadeusza Kościuszki

Krakowska 34

(przystanek tramwajowy)

Skład różnych specyfików zagranicznych i krajowych, wód mineralnych, naturalnych i sztucznych

Auto-Palais

Autoryzowane

Przedstawicielstwo „forda“

Tarnów, Katedralna 3

Nr. tel. 410 ❀ ❀ ❀ Nr. tel. 410

Warsztaty mechaniczne

ul. Prezydenta Mościckiego 27

Ludwik Szadziński
i Szymon Temmer

Hurtowna sprzedaż cukru

w Tarnowie

Telefon Nr. 148

Mieszk. Nr. 142

ULICA BERNARDYŃSKA 23

Centrala węglowa
Zagłębia krakowskiego
szybów

„Artur“ i „Krystyna“

Ludwik Szadziński, Tarnów

Telefon Nr. 148

ul. BERNARDYŃSKA 21

Pierwszorzędna wytwórnia bielizny

„CYTRON“

Tarnów, skrytka pocztowa 22

Adres telegraficzny: Cytron Tarnów

Pieniądze przekazywać tylko na Konto P. K. O. Kraków Nr. 404.237

E. Zucker
zegarmistrz, ul. Targowa 2

Kinoteatr
„Apollo”

Tarnów — Krakowska

Przedstawienia kinemato-
— graficzne codziennie —

Wyświetla najpotężniejsze
i najwspanialsze obrazy
filmowe

Akompanjament najlepszej
orkiestry salonowej

Przedsiębiorstwo
Elektrotechniczne

Czesław Bandura

Tarnów, pl. Kazimierza W. 1

Telefon Nr. 95

Budowa urządzeń elektrycz-
nych: siły — światła — tele-
fonów — sygnalizacji — radio

SPRZEDAŻ:

hurtowna i częściowa mater-
jałów elektrycznych, motorów,
żarówek, części radiowych itd.

Wykonanie solidne. Montaż fachowy
Kosztorysy i porady na żądanie gratis

Ładowanie akumulatorów

„L O T”

KSIĘGARNIA POCZTOWA w ŚMACHU
POCZTY GŁÓWNEJ, ul. Urszulańska 1

Obsity i jedyny w całym mieście wybór wielkich pism codzien-
nych, tygodniowych, miesięczników, pism periodycznych i za-
wodowych we wszystkich językach. ✱ Książki beletrystyczne
dla bibliotek popularnych

Przyjmuje prenumeratę wszelkich pism z dostawą do domu

Każda dobra gospodyni zaopatruje się w to-
wary korzenne, mąkę, cukier, herbatę, czekoladę,
kakao i t. d. — w sklepie

JÓZEF HAUSLINGER i SKA
TARNÓW, UL. TARGOWA L. 7

Najlepiej i najoszczędniej jest brać miesięcznie na książkę

Miejska Biblioteka Publiczna
w Tarnowie

CWoTiR

0230-002964-00